

Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori (Temellendirilmiş Kuram)

M. Zeki Ilgar¹ ve Semra Coşgun Ilgar²

Abstract: Scientific research approaches can be classified into two groups as positivist and hermeneutic paradigms. First is based on quantitative research traditions whereas the second is based on qualitative research traditions. In recent years, there is a growing trend to use mixed methodology which combines quantitative and qualitative research designs simultaneously. The mixed method has been accepted by some researchers in scientific research as the third research paradigm. When up-to-date literature on research methods is studied, an increasing presence of qualitative research and mixed method research are visible as opposed to the quantitative research prevalence of before. Qualitative research as a research approach makes use of various distinctive research designs such as phenomenology (lived experience), ethnography (cultural analysis), action research, case study, and the grounded theory in order to explain social events and phenomena. This study is carried out to examine grounded theory research design as a qualitative research design. The study aimed primarily to provide a conceptual framework with a general introduction of the qualitative research methods. Then, grounded theory research design which is the main topic of the study will be studied both as a qualitative research method and data-analysis method in two dimensions.

Keywords: qualitative research, grounded theory, theory-based analysis, theory building, disciplinary approach.

Özet: Bilimsel araştırma yaklaşımları nicel geleneği esas alan pozitivist paradigma, nitel araştırmaların temellendirildiği yorumsamacı paradigma olmak üzere iki temel boyutta sınıflandırılmaktadır. Son yıllarda nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı karma yöntem araştırmalarına yönelik artan bir eğilimin olduğu görülmektedir ve karma yöntem bazı araştırmacılar tarafından bilimsel araştırmalarda üçüncü paradigma olarak kabul edilmektedir. Bugün araştırma yöntemlerine ilişkin alan yazın incelendiğinde nicel araştırma yöntemlerine karşılık nitel araştırma yöntemleri ile karma yöntem araştırmalarının daha fazla yaygınlaştığı görülmektedir. Nitel araştırma, sosyal olay ve olguları açıklamaya çalışırken fenomenoloji (olgu bilim), etnografya (kültür analizi), eylem araştırmaları, durum çalışması (örnek olay incelemesi) ve gömülü teori ol-

¹ İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi m_zekiilgar@hotmail.com

² Uzman Psikolojik Danışman semracosgun2010@hotmail.com

mak üzere kendine özgü farklı araştırma desenlerini kullanan bir araştırma yaklaşımıdır. Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden olan gömülü teori araştırma deseni incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada öncelikli olarak nitel araştırma yöntemlerine genel bir giriş yapılarak kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra çalışmanın ana konusu olan nitel araştırma deseni gömülü teori, gerek bir araştırma yöntemi gerekse veri analiz yöntemi şeklindeki iki temel boyutuyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Nitel araştırma, gömülü teori, temellendirilmiş kuram analizi, kuram oluşturma, alansal yaklaşım.*

Nitel Araştırma Yöntemlerine Genel Bakış

Nitel araştırma bir sosyal olayı doğal ortamı ve doğal oluşumu içinde tasvir eden bir araştırma türüdür. Deneysel nicel araştırmalar gibi olayın değişkenleriyle oynamaz. Bir durumu ilişki bağlantıları içinde anlamaya çalışır. Bir olayı etkileyen değişkenleri kendisi ortaya çıkarır. Araştırma sonunda kavram ve teoriler oluşturur. Nitel araştırmalarda veriler gözlem, mülakat ve anket yoluyla toplanır. Zaman alıcı olması dolayısıyla küçük örneklemeler üzerinde çalışılır. İnsan ve grup davranışlarının “niçin” ini anlamaya yöneliktir. Nitel araştırma kişilerin kanaatleri, tecrübeleri, algıları ve duyguları gibi subjektif verilerle meşgul olur ve yorumlamacı paradigmayı esas alır.

Nitel araştırmanın çeşitli disiplinlere dayanan güçlü kuramsal temelleri vardır. Bunlar: Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji (hümanistik psikoloji, sosyal psikoloji, çevre psikolojisi) Felsefe, Dilbilim, Disiplinler arası anlayış (ön plandadır) şeklinde sıralanabilir.

Nitel araştırmalar dünyanın sosyal yönü ile ilgilenir ve şu sorulara yanıt arar:

- İnsanlar niçin böyle davranır?
- Kanaatler ve vaziyet alışlar nasıl oluşur?
- İnsanlar çevrelerinde olup bitenden nasıl etkilenir?
- Kültürler niçin ve nasıl gelişir?
- Sosyal gruplar arasındaki farklar nelerdir?

Nitel Araştırmanın Temel Özellikleri

Nitel araştırma bir şemsiye kavramdır. Nicel yöntemler sınırlayıcıdır. Nitel yöntemler insan doğasına daha uygundur. Birey-çevre etkileşimine önem verilir. Esneklik ve açık görüşlülük gereklidir. Doğal ortama duyarlılık (manipüle edilen ortamlarda insan davranışları doğal değildir, gerçeği yansıtmaz). Katılımcılık, bütünsellik (yöntem, davranış değişimi, ortam, sonuçlar), algılar (test ya da anket doldurma beklenmez), öznellik, esneklik, tümevarımcı analiz temel özellikler arasında sıralanmaktadır. Analizlerin temelini görüşmelerde elde edilen betimsel veriler oluşturur. Nitel verilere ulaşılır. Temel yöntem sözlü iletişim (görüşme) dir. En çok kullanılan nitel araştırma yöntemi görüşme, gözlem ve yazılı doküman incelemesidir, Empati ve etkili iletişim önemlidir. Araştırmacı örnekleme yakındır ve aynı ortamı da paylaşabilir. Nitel araştırmada, çevre, süreç ve algılarla ilgili üç tür veri toplanır. Araştırılan konu ilgili bireylerin (örneklem) bakış açısı

larından görülür. Modelleme-kuram oluşturma, tümevarım izlenir. Araştırmacı çoğu kez bir veri toplama aracı işlevi görür. Gerçeklik insandan bağımsız değildir. Genelleme temel bir amaç olarak görülmez.

Araştırmaya katılan birey sayısı az elde edilen veriler çok ve ayrıntılıdır. Analiz uzun zaman alır. Rapor da uzundur. Geçerlik ve güvenilirliği artırmak için birden fazla yöntem bir arada kullanılır ve buna yöntem çeşitlemesi adı verilir. Sosyal olayların doğası genellemeyi engeller. Nitel araştırma, nicel kadar açık seçik değildir. Nicel araştırmalar daha açıktır ve kısa sürer. Ancak; eğilim nitel ve karma yönetime doğrudur. Analitik genelleme benimsenir. Analitik genelleme de araştırmacı bir evrene değil bir kurama genelleme yapmaktadır. Araştırmacı verilerden yola çıkarak kuram oluşturma çabası içindedir. Kuram oluşturma, verilerden yola çıkarak araştırılan konuya açıklama, yorumlama ve anlam kazandırma sürecidir. Tümevarımcı analiz hakimdir. Veriler sayılara indirgenemez. Bazı sayısal analizler yapılabilir ama nitel araştırmada temel amaç sayılarla sonuca ulaşmak değildir. Asıl amaç, araştırılan konu ile ilgili okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır. Amaçlı örnekleme çoğunlukla nitel araştırma ile özdeşleşmiştir.

Nitel Araştırma Süreci

Problem, kuramsal/kavramsal çerçeveyi oluşturma, araştırma sorusu/sorularının yazılması, araştırma alanının/örnekleminin belirlenmesi, araştırmacı rolünün belirlenmesi, veri toplama aracının/stratejilerinin belirlenmesi veri toplama (görüşme, gözlem, dokümanlar, odak grup görüşmesi), verilerin analizi, bulguların betimlenmesi ve yorumlanması, sonuçların sınırlandırılması ve analitik genellemelere ulaşılması, araştırmanın kuram ve uygulama için doğurduğu sonuçlar şeklinde belirli aşamalardan oluşmaktadır. Nitel araştırmanın tüm aşamaları doğrusal değil etkileşime dayalı bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Bazen bir birey bir araştırmanın örneklemini oluşturabilir. Seçkisiz (random) örnekleme birçok nitel araştırmada kullanılmaz. Kuramsal çerçeve, konunun sistemli, yapılabilir ve esnek olması, tutarlı ve anlamlı bir doküman haline getirme şeklindeki üç konuya dikkat edilmelidir. İnanırcılık, geçerlik ve güvenilirlik önemlidir.

Nitel araştırmalarda yaygın veri toplama yöntemleri görüşme, odak grup görüşmesi, gözlem, doküman incelemesi, mecazlar şeklinde özetlenebilir.

Nitel Araştırma Desenleri

Araştırma deseni, araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve aşamaların tutarlı olmasına rehberlik eden stratejidir. Başlıca nitel araştırma desenleri, kültür ana-

lizi (etnografya),olgu bilim (fenomenoloji), durum (örnek olay) çalışması, eylem araştırması, gömülü teori (kuram oluşturma-temellendirilmiş kuram) dir. Başka bir araştırma deseni tipi de saha taraması (survey)dır. Ancak bu hem niteliksel hem de niceliksel olabilir.

Etnografi (Kültür Analizi)

Bir halkın, bir kültür grubunun gelenekleri, inançları, birbiriyle bağlantıları betimlenir. Bir toplumun ortaya koyduğu kültürü oluşturan bütün faktörler incelenir. Doğası gereği kültür muğlaktır ve standart veri toplama araçları ile ölçülemez. Gözlenir, yaşanır, hissedilir. Bu nedenle araştırmacının çalıştığı kültürü ve bu kültürün birey ya da gruplar üzerindeki etkilerini ayrıntılı ve derinlemesine anlayabilmesi için alanda uzun zaman kalması ve yoğun bir veri toplama süreci içine girmesi gerekir. Gözlem, görüşme ve mecazlar gibi nitel veri toplama araçları kullanılır.

Olgubilim (Fenomenoloji)

Nitel araştırmaların bir türüdür. Nitel araştırmanın temellerini oluşturan bakış açılarındandır. Fenomenler olaylar, durumlar, tecrübeler veya kavramlar olabilir. Yaşantılar ve anlamlar temadır. Mesela, okula karşı isteksizliğin öğretmen tutumları ve öğrencilerin okula mensubiyet algıları ile ilişkileri araştırılıp tasvir edilebilir. Bir konuyu aydınlatma, oraya dikkat çekmedir. Veri kaynağı olguyu yaşayan birey ya da gruplardır. Güven ve empati önemlidir. Başlıca veri toplama aracı görüşmedir. Görüşmeler genelde uzundur. Yoğun etkileşim gerektirir. Görüşmeyi destekleme amaçlı gözlem yapılır. Birey temelli veri analizi söz konusudur.

Durum (Örnek Olay) İncelemesi

Örnek olay incelemesi tek bir olayı veya birkaç olayı derinlemesine inceleme demektir. Bazen bir zaman dilimindeki sosyal olaylar da incelenebilir. Örnek olay incelemesi tek bir olayı veya birkaç olayı derinlemesine inceleme demektir. Bazen bir zaman dilimindeki sosyal olaylar da incelenebilir.

Araştırmacıyı araştırma sürecinin ilk aşamasından son aşamasına götüren bir eylem planıdır. Desen araştırma sorularını, verilerini ve sonuçta ulaşılan bulguları birbirine bağlayan mantıksal bir kurgudur. Durum birey de olabilir. Durum (örnek olay)çalışması desenleri, bütüncül tek durum deseni,iç içe geçmiş tek durum deseni,bütüncül çoklu durum deseni,iç içe geçmiş çoklu durum deseni.

Eylem Araştırması

Bir okulda çalışan yönetici, öğretmen, eğitim uzmanı veya diğer tür kuruluşlarda çalışan mühendis, yönetici, planlamacı, insan kaynakları uzmanı gibi bizzat uygulamanın içinde olan bir uygulayıcının doğrudan kendisinin ya da bir araştırmacı ile birlikte gerçekleştirdiği ve uygulama sürecine ilişkin sorunların ortaya çıkarılması ya da hali hazırda ortaya çıkmış bir sorunu anlama ve çözmeye yönelik sistematik veri toplama ve analiz etmeyi içeren bir araştırma yaklaşımıdır. Nicel veri toplama yöntemleri de kullanılmakla birlikte daha çok nitel araştırma yaklaşımı kullanılır. Nedeni nitel araştırmanın esnek bir yapıya sahip olması ve genelleme amacının ön planda olmamasıdır. Süreç odaklıdır ve süreklilik gösterir. Bireysel ve grup olarak yapılabilir. Araştırma ve uygulama bir aradadır. Araştırma ve sonuçları uygulamaya aktarılır. Araştırmacının katılımcı rolü ve veri toplama aracı olması durumu bu yaklaşımda kendini tam anlamıyla gösterir. Katılma, yansıtma ve geliştirme süreçleri üretken biçimde işe koşulur (Yıldırım & Şimşek, 2011,s:39- 80).

GÖMÜLÜ KURAM

Nitel araştırma desenlerinden bir diğeridir. Gömülü kuram, literatürde temellendirilmiş kuram, kuram oluşturma ve alt teori gibi değişik şekillerde ifade edilmektedir. Gömülü teori hem bir araştırma stratejisi hem de veri çözümleme yoludur. İki temel boyutu bulunmaktadır. Bunlar aşağıda açıklanmaktadır.

1.Araştırma Stratejisi Olarak Gömülü Kuram

Tarihçe

Gömülü kuram yaklaşımı, genellikle sayısal anket ve diğer istatistiksel yaklaşımlar yoluyla (bütünleştirici) kuramlardan az sayıda edinilen nicel sayılı testlerine ilişkin aşırı güvene yönelik olarak yerleşmiş olan eğilime karşılık olarak Glaser ve Strauss(1967) tarafından geliştirilmiştir. Gömülü kuram yaklaşımı temelini sosyoloji (tıpsal sosyoloji) ve sembolik etkileşim geleneğinden almıştır. Gerçekte meydana gelen sosyal bağlamlarla ilgili belirli bir noktadaki etkileşimleri ve anlamları çalışmak için uygun bir yaklaşımdır ve bu yüzden özellikle psikologlar için çekici bir yaklaşımdır. Aslında gömülü kuram yaklaşımı son yirmi yılda çeşitli alanlardaki araştırmacılar arasında artan bir popülerlik kazanmaktadır. Bugün sosyal bilimlerde nitel araştırmalar için en etkileyici paradigma olarak isimlendirilmektedir. Gömülü kuram birbirine zıt gibi görünen gerçeklik

(doğrudan veriyi yansıttığını iddia eden) ve yapılandırmacı (doğasında sembolik etkileşim yaklaşımı olan) felsefi görüşle ilişkilidir. Bu epistemolojik gerginlikle ilgili olarak gömülü kuramı benimseyenler kendilerini veri analizi ve yorumunu karşılaştırmaya adanmışlardır. Straus ve Corbin (1990,1998),kategorilerin özelliklerini ve boyutlarını belirlemek ve öncüleri, bağlamı, müdahale koşullarını ve temel kategorilerin sonuçlarını içeren bir koşulsal matriste beliren kuramı organize etmek için açık kodlama, eksensel kodlama ve seçici kodlamayı önermektedirler. Glaser (1992),sabit karşılaştırma yöntemini ve kuramsal not almanın kuramsal bir model geliştirmedeki önemini vurgulamıştır. Rennie (2000), gömülü kuram yöntemini yorum bilimsel (hermenötik) bir yöntem (örn. tümevarım ve tümevarıma bağlı yürütülen çıkarım arasındaki etkileşimi içeren bir yöntemsel yaklaşım) olarak sunmaktadır. Son zamanlarda gömülü kurama dayalı bir çalışmanın yorumlayıcı sürecini vurgulayan gömülü kuramın yapılandırıcı formu da bazı gömülü kuramcılar tarafından benimsenmektedir. Örneğin, Charmaz 2000, Henwood ve Pidgeon 2003 (Akt.Heppner vd. 2013.s.292-29

Gömülü Teori Çalışması Türleri

İki Popüler Yaklaşım Vardır:

- 1.Strauss ve Corbin (1990,1998)'in Sistematik Yaklaşımı,
- 2.Charmaz(2005-2006)'ın Yapısalçı Yaklaşımı.

1. Sistematik Yaklaşım

Strauss ve Corbin(1990-1998)'in daha sistematik ve analitik yönteminde araştırmacılar sistemli olarak süreci,olayları veya konu üzerindeki etkileşimi açıklayan bir teori araştırırlar. (Geliştirilen izlencenin, müfredatın süreci psikolojik test sonuçlarının çalışanlarla paylaşılmasının terapötik yararları). Araştırmacılar alana yapılan birkaç ziyarete bağlı 20-30 görüşmeyi kategorilere getirmek için bilgi toplama amacıyla uygularlar (veya artık daha fazla çıkmayana kadar sürekli üzerlerine ekleyerek bilgi oluştururlar).Bir kategori, bir olgu veya bir olayın bütününden bir bilgi birikimini ifade eder. Araştırmacı ayrıca analiz, gözlemler ve dokümanlar toplar. Fakat bu bilgiler çok fazla kullanılmaz. Bir araştırmacı bilgi toplarken diğer kişi analiz etmeye başlar. Gömülü teorideki bilgi toplama resmim zig zag şeklindedir. Alana gidip bilgi toplar ve ofise getirir ve böyle devam eder. Katılımcıların gözlemleri araştırmacılara en iyi şekilde teoriyi oluşturmaları için teorik olarak seçilir. Bilgi toplamadan alınan verilerin süreci ve geliştirilen ka-

tegorilerin karşılaştırılmasına sabit karşılaştırmalı metod denir. Araştırmacılar açık kodlamadan başlar ve kategorileri oluşturur, eksensel kodlamayla kategorileri görselleştirir ve birleştirir, seçici kodlamayla çekirdek kategori belirlenir ve kuram inşa edilir.

Strauss ve Corbin (1990),Morrow ve Smith (1990),Creswel (1982) gibi araştırmacılar tarafından geliştirilen bu teori çalışmanın sonuna doğru açıkça belirtildiği ve ve betimleyici durum, görsel resim, bir takım önerme ve hipotezler gibi formlar üzerine konabilir. Strauss ve Corbin (1988), gömülü teori tartışmalarında modeli bir adım daha ileri taşıyarak şartlı bir matriks geliştirirler. Şartlı matriksi olguyu ortaya koyan makro ve mikro şartların arasında araştırmacının bağ kurmasına yardımcı olan bir kodlama aracı olarak geliştirmişlerdir. Bu matriks, bireylerden gruplara, bölgelerden uluslara ve global dünyadan oluşan açıklamalara damgasını vuran eş zamanlı genişleyen bir dizindir. Creswel ve Brown (1992), deneyimlerinde bu matriks nadiren gömülü teori çalışmalarında kullanılmış ve araştırmacılar soyut olan gömülü teoriden daha alt seviye ve bağımsız bir teori olan seçici kodlama teorisi ile geliştirilmiş bir teori ile çalışmalarını bitirmişlerdir. Bağımsız teori ve onun toplum ve dünyada şartlı teorinin izleri daha geniş olmasına rağmen örneğin, hastanede geçen bir çalışmada eldivensizlik, AIDS'le ilgili ulusal bilinçsizlik bağlantılanabilir Strauss ve Corbin (1998) tarafından ele alınmıştır. Gömülü teoriler bilgi, zaman ve kaynak toplamada şartlı matrikse nadiren başvurmuşlardır.

2. Yapılandırmacı Yaklaşım

Gömülü teori çalışmalarının ikinci türüdür. Temsilcisi Charmaz (2000-2006)'dır. Straus ve Corbin (1998)'nin yaklaşımındaki çekirdek kategorisi veya tek bir sürecin yerine Charmaz yapılandırmacı bir perspektifle olay,gözlem ve belli bir dünyanın karmaşıklığı ve çeşitli yerel dünyalar, çoklu ilişkilerin vurgulandığı bir savunma yapar. Charmaz (2006) yapılandırmacı gömülü teori yorumlayıcı yaklaşımla esnek çalışmalar ve araştırmacıların gözlemlerine dayanan bir teori sunar. Charmaz(2006), gözlem, değer, inanç, duygu, varsayım ve bireylerin fikirlerine ve araştırma metodlarına daha çok önem vermesine rağmen zengin bilgi toplama yöntemleri, bilgi kodlama, hafızaya alma ve kuramsal örneklemeyi kullanır.

Charmaz, Straus ve Corbin'deki gibi karmaşık bir konuşma dili, diyagram, kavram haritası ve sistemli bir yaklaşımı gömülü teoriyi gölgede bırakır ve kul-

lanımında daha fazla güç elde edilen bir girişim sunar. Aktif kodlamayı hayati yeniden ifade etme (recasting life) gibi bir isim fiil temelli bir kalıpla savunur. Üstelik Charmaz (2005), için bir gömülü teori süreci içindeki araştırmacının rolünü küçültmez. Araştırmacı süreç içinde bilgileri sorgulayarak, kişisel değerleri, deneyim ve öncelikleri geliştirerek kararlarını alır. Charmaz'a göre, gömülü teoristlerin geliştirdiği sonuç tavsiyesel, yarım kalmış ve sonuçlanmamıştır (Akt. Creswel , 2007,s.64-66).

Olgu bilimle ortak yönü, anlam ve yaşantılara odaklanmasıdır. Farklı yönü ise, olgulara ilişkin kuram oluşturma/ortaya koyma olgu bilim araştırmalarında yoktur (Yıldırım&Şimşek,2011,s.76).

Tanım ve Ayırt Edici Özellikler

Gömülü teorinin, kavramlar ve kavramlar arasındaki karşılıklı ilişkilerle ilgilendiği ve bu yöntemde kavram, araştırma verisinde gömülü sosyal olgu olarak tanımlandığı görülmektedir. Ayrıca bu yöntemde kavramların yaratılması veya oluşturulması oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır (Baş & Akturan, 2008, s.63-64).

Gömülü teori, araştırılan olgu ile ilgili bireylerin davranışlarını ve inançlarını anlamayı sağlamakta, kavramlar arasındaki ilişkiler araştırılırken planlanmış aşamalar faydalı olmaktadır. Gömülü teoride sürecin incelendiği ve sosyal yaşamı kuramsal olarak hissetmenin kendisinin bir süreç olduğu varsayılır. Gömülü teoride temel sosyal sürecin ya da diğer bütün kategorilerin etrafında dönen, bir anlamda gömülü halde olan esas kategorinin keşfi araştırılır ve bu nedenle davranışların nedenini açıklayan teori/teoriler geliştirilir. Gömülü teori özünde, doğrudan doğruya veriden teoriler, kavramlar, hipotezler ve öneriler keşfeden bir metot olarak tanımlanmaktadır (Onat,2011,s.71-72).

Gömülü teori verilerin sistematik bir şekilde bir araya getirilerek ve analiz edilerek, yeni olguların keşfedilmesi yöntemidir (Glaser ve Strauss,1967). Elde edilen bilgiler karmaşık ve yoğun olduğundan, araştırmanın kavramsal zenginliğini arttırmaktadır. Nitel bir araştırma yöntemi olan gömülü teori yaklaşımında veriler genellikle görüşme, gözlem, günlükler gibi yazılı materyaller ya da bu metotların birleşiminden oluşur. Gömülü teori yaklaşımında bu metotların karmaşasının kullanımı önerilmektedir. Kuramsal örnekleme, veri toplama süreci içerisinde teori yaratmak için başvurulur (Büyüköztürk ve vd.,2010).

Bu yaklaşımın en önemli özelliği araştırma sonucunda ulaşılan teorinin verilerden elde edilmesidir. Veriler araştırma sürecinde sistematik olarak toplanır ve analiz edilir. Araştırmacı veri toplama ve analiz süreci sırasında verilerin içine gömülü olan yeni kavram ve/veya teoriyi ortaya çıkarır. Bu yaklaşımın kullanıldığı araştırmalarda veri toplama, analiz ve teori oluşturma aşamaları birbirleri ile ilişkilidirler (Strauss ve Corbin, 1998).

Gömülü teori, hiçbir surette kuram değildir. Yöntemdir, yaklaşımdır, stratejidir. Gömülü teori en iyi biçimde verilerden kuram türetme amacı taşıyan bir araştırma stratejisi olarak tanımlanabilir. Gömülü teoride, kuram doğrulamaya karşı kuram geliştirme söz konusudur. Kuram geliştirme ile kuram doğrulama zıttır. Temellendirilmiş ifadesi, kuramın veriler temelinde geliştirileceği, verilerle temellendirileceği anlamına gelir. Verilerin nitel çözümlemesiyle kuram inşa edilir. Gömülü teoride, var olan kavramlara ve anlayışlara özgün bir katkı vardır. Gömülü teoride araştırmacı veri toplarken veya yorumlarken verilerin içine gömülü olan teoriyi ortaya çıkartır ve araştırma boyunca yeni kavram ve teorilere ulaşabilir. Sağlık bilimleri alanındaki sağlık uzmanlarının yaşamlarının son günlerini yaşayan hastalarla olan etkileşimleri adlı çalışmada ortaya çıkmıştır.

Gömülü kuram yöntemleri toplanan verileri açıklayan kuramsal çerçeveler oluşturmak için sistematik tümevarımsal veri toplama ve analiz yöntemlerinden oluşmaktadır. Temel de tümevarımsaldır. Ancak tümünden gelimsel kullanıldığı da görülür. Verilerden yola çıkarak araştırılan konuya açıklama, yorumlama ve anlam kazandırma sürecidir. Var olan kavram ve anlayışa özgün bir katkı söz konusudur. Veri toplama ve analiz birlikte yürütülür. Buna sürekli karşılaştırmalı analiz denir. Karşılaştırılan şey veri analizi ve yorumudur. Gömülü teoride, araştırmacı veri toplarken veya yorumlarken verilerin içine gömülü olan teoriyi ortaya çıkartır ve araştırma boyunca yeni kavram ve teorilere ulaşabilir. Örneğin amaçsal değerler kavramı teolojik bir kavram olmaktan çıkar, sosyal psikolojik bir kavrama, bireyi yaşama bağlayan nedenlere dönüşür. Temel amaç, kuramın verilerden tümevarımsal olarak geliştirileceğidir. Önceden hiçbir kuramla işe başlanmaz. Araştırma öncesinde hipotezler oluşturulmaz. Kuram geliştirme amaçlanarak araştırmaya başlanır ve verilerden kuram üretilir (Punch, 2011,s:156-160).

Gömülü Teorinin Öncelikli Özellikleri

Gömülü teorinin öncelikli özellikleri, sabit karşılaştırmalı yöntem, not yazma, kuramsal örneklem ve veriye gömülmüş olarak gelişen kuramdır.

Sabit Karşılaştırmalı Yöntem

Sabit karşılaştırmalı yöntem, genel sorunlara ilişkin birçok kategorinin, özelliğın ve sayılıtının genellenmesi ve herhangi bir kanıt ya da evrenselliğın nedenler ya da başka özellikler önermesi yerine veri içine gömülen bir kuram oluşturmak için geliştirmişlerdir.

Kategori Ve Özellik Oluşturmak İçin Aşağıdaki İşlemler Önerilmektedir:

1. Başlangıç açık kodlama aşamasında metin kısımlarına kod atamak,
2. Bu kodları paylaşılan/ ortak anlamlarına göre kümeler halinde sıralamak,
3. Her bir kümenin anlamını bir kategoriye dönüştürmek,

4. Yeni bir kategori ortaya çıkmayana kadar kodlama sıralamasına devam etmek. Gömülü kurama damgasını vuran sabit karşılaştırmalı yöntem dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar:

- a. Her bir kategori için geçerli olan olayları karşılaştırmak,
- b. Kategoriler ve özelliklerini bütünleştirmek,
- c. Kuramı sınırlamak,
- d. Kuramı yazmak.

Her bir aşama diğerini takip etse de önceki bazı aşamaların veri analizi sonuna kadar devam eder. Gömülü kuram araştırmasında veri toplama ve analizi birbirinden ayrı aşamalar değildir. Bu yöntem gömülü kuramı önceden tanımlanmış içerik/tematik analizinden farklı kılar.

Bilgi Notu Yazmak

Gömülü teorinin ikinci önemli özelliğidir. Sabit karşılaştırmalı yöntem süresince bilgi notları tutmak gerekir. Bilgi notu yazmak önsezi, yeni bir örnekleme ilişkin yorumlar, kategorilere yapılan değişikliklerin açıklanması, kuramsal yanıtlımların ortaya çıkması ve alan yazınla bağlantı kurulmasına ilişkin bir kayıt süreci olarak tanımlanır. Bilgi notu yazma kodlama ve tanımlanmış analizin ilk taslağı arasındaki adımdır. Bu veri toplama aşamasında hem daha sonraki ilk kodlama aşamasında hem de daha sonraki kuramsal örnekleme aşamasında tanımlamada yardımcı olabilir. Not yazma sayesinde kodların içerdığı süreçleri, varsayımları ve eylemleri detaylandırmaya yarar. Bir düşünce oluştuğı anda unutul-

maması için bilgi notunun yazılıp kaydedilmesi gerekir. Bilgi notu yazma, gömülü kuramcılar için önemli bir tekniktir. Bu sadece sabit karşılaştırma uygulamaları için bir araçsal mekanizma olarak görev yapmamakta kuramsal örneklem ve kuram gelişim sürecini de kolaylaştırmaktadır.

Kuramsal Örneklem

Temellendirilmiş kuramın üçüncü önemli özelliğidir. Kuramsal örneklem, alanda devam eden çözümleme süreci ve örneklemenin kuram odaklı yöntemini nitelemektedir. Kuramsal örneklem, araştırmacıya eldeki verinin ilk analizlerinin ardından kuramın ortaya çıkışını kolaylaştıracak yeni veriye odaklanması için yardım eder. Gömülü kuramcılar tarafından kullanılan bu yöntemde araştırmanın örnekleme kuramın gelişimindeki katkılarına dayanarak seçilir. Çoğu zaman bu süreç birbirine benzeyen bireylerden oluşan homojen örneklem ile başlar ve veri toplama süreci devam ettikçe ,kategoriler ortaya çıktıkça,araştırmacı bu kategorilerin hangi koşullar altında gerçek olduğunu anlayabilmek için heterojen örneklem döner.Bu nedenle kuramsal örneklem, araştırmacının araştırma bulgularının genellenebilirliğini artırmak için bir temsili örneklem oluşturması beklenen nicel araştırmada kullanılan çözümleme yönteminden farklıdır.Kuramsal doygunluk yeni veri halihazırda belirlenmiş kategorilere uyduğunda gerçekleşir ve veri toplama sürecinin tamamlandığını gösterir.

Veriye Gömülü Kuram

Temellendirilmiş kuramın öncelikli dördüncü özelliğidir. Gömülü kuramcılar, kuramların veriden elde edilmesi gerektiğini iddia etmektedirler. Nicel araştırmaların tersine, gömülü kuramcılar ne var olan kuramı test ederler ne de verilerini önceden belirlenmiş kavramlara uydurmaya çalışırlar. Bunun yerine tüm kuramsal kavramlar veri analizinden çıkarılmalıdır ve çalışılan olgudaki çeşitliliği açıklamalıdır. Bu yolla kuramsal çerçevede önceki bahsedilen sabit karşılaştırma uygulamada bilgi notu yazımı ve kuramsal örneklem sürecinin açığa çıkması sağlanır (Akt.Heppner, vd.,2013.s.293-295)

Literatür Konusu

Belirli bir konuda hali hazırda tatminkar bir kuram mevcutken o konu hakkında yeni bir kuram oluşturmak için araştırma yapmak pek anlamlı değildir. Verilerle çalışırken araştırmacıyı etkileyebileceği için araştırmaya başlamadan literatürü gözden geçirmek sorun yaratır. En azından verilerde kavramsal yö-

nelimlerin ortaya çıktığı ana kadar literatürü gözden geçirmeyi ertelemek anlamlıdır. İlgili literatür araştırma için ileriki veriler olarak görülüp daha sonraki aşamalarda literatüre başvurulur. Literatür ancak, verilerin çözümlenmesi sırasında kuramsal yönelimler açık hale geldiği aşamada çözümlenmeyi besleyecek sonraki veri bütünü olarak görülür. Literatürden yararlanma temellendirilmiş kuram araştırmasının mantığıyla uyumludur. Tüm yaklaşım geliştirilecek kuramın verilere dayanarak temellendirileceği ilkesi etrafında örgütlenmiştir. Gömülü kuramı benimseyenler araştırma süreci boyunca daha sonra toplayacakları verilere odaklanarak ileride geliştirecekleri kuramsal analizlere ışık tutması için topladıkları verilerden analitik yorumlar geliştirirler. Gömülü teori, verilerin nitel çözümlenmesiyle kuram inşa etmeyi amaçlayan çok çeşitli disiplinlerdeki araştırmacılara yöneliktir

Nitel Araştırmalarda Yaygın Kullanılma Nedenleri

1. Araştırma yöntembilimine ilişkin literatürde, araştırmada kuram geliştirme ihtiyacından çokça bahsedilse de çok nadiren bunun nasıl yapılacağına değinilir. Temellendirilmiş kuram doğrudan bu meseleyle ilgilidir.

2.Kimi zaman nitel araştırmanın özelliği sayılan ana özgü ve eşgüdüksüz yaklaşımların tersine temellendirilmiş kuram eşgüdümlü, sistematik fakat esnek ve bütünsel bir araştırma stratejisini ifade eder.

3. Nitel araştırma bağlamında tarihçesinde iyi ifade edilmiş analiz yöntemlerinin eksikliği hissedilir. Gömülü teori, nitel verilerin çözümlenmesi için disiplinli ve örgütlenmiş bir yaklaşım sunmaktadır. Bu nokta büyük özellik arz etmektedir.

4.Bir araştırma alanında temellendirilmiş kuram yaklaşımının neler üretebileceğine dair etkileyici deliller bulunmaktadır. Bunlar Glaser ve Strauss'un ölüm üzerine araştırmalarıyla başlayıp özellikle tıbbi sosyoloji alanında devam etmektedir.

5.Mesleki pratikten ve örgütsel kurumsal ortamlardan çıkan sosyal araştırma sorunlarını ele alırken geleneksel bir hipotez sınama yaklaşımı uygun değildir. Sosyal araştırmacıların özellikle uygulamalı alanlarda karşılaştıkları sorunlar oldukça yenidir. Çünkü mesleki pratikteki yeni gelişmelerden veya yeni gelişen örgütsel ortamlardan kaynaklanır.

Bu alanlarda çoğu nitel olmak üzere görgül araştırmalara ihtiyaç vardır ve kuram doğrulama yaklaşımı en azından başlangıçta uygun olmayacaktır. Olup bi-

tenleri tanımlamanın ve açıklamanın zor olduğu bu yeni alanlarda da temellendirilmiş kuramın kuram geliştirme yaklaşımı daha çok tavsiye edilmelidir. Temellendirilmiş kuram cezbedicidir, çünkü kavramların, hipotezlerin ve kuramların keşfedilmesine odaklıdır(Punch,2011,s.160-162). Görüşme, gözlem ve doküman analizi çok kullanılır. Gözlem ve görüşme ile kuramın ilk işaretleri ortaya çıkar. Araştırmacı bu kavram ve temalara ilişkin gözlem ve düşüncelerini topladığı ek verilerle test eder. Sürekli karşılaştırmalı analiz yöntemi benimsenir. Veriler toplandıktan hemen sonra analiz edilir. Esneklik hakimdir. Sürekli karşılaştırmalı analiz sonunda ulaşılan kavramlar ve temalar araştırmanın odağına ilişkin anlamlı bir açıklama ortaya koyar. Bu açıklama veriler temelinde ortaya çıkan kuramdır (Yıldırım &Şimşek, 2011, s.76-77).

Bu araştırma yaklaşımının amacı, kavramsal kategoriler arasındaki ilişkiyi göstermek ve bunların hangi kuramsal ilişkiler bağlamında oluştuğunu, değiştiğini ve sürdürüldüğünü ayrıntılarıyla ortaya koymaktır. Temellendirilmiş kuram çalışmalarında incelenen sosyal olgu hakkında kuram oluşturmak için veri örnekleme, kodlama, sınıflandırma ve karşılaştırma gibi özel veri toplama ve analiz yöntemleri kullanılır. Temellendirilmiş kuramcılar bir konu üzerinde görüşmeler ve gözlemler aracılığıyla veri toplar kavramsal sınıflandırma yaparak bu verileri analiz eder, buldukları sınıfları geçici bir kuramla ilişkilendirir daha sonra kuramın uygunluğunu görmek için daha fazla veri toplarlar. Bu süreç araştırmacının kavramsal sınıflandırmaları daha da geliştirmesi ve kuramı her bir veri setine uyarlaması ile devam ve tekrar eder. Gelişmekte olan kuramı farklı açılardan karşılaştırmak amacıyla farklı araştırma alanları ya da katılımcılar (kuramsal örnekleme) seçilmesi önerilir. Temellendirilmiş kuram araştırmacıları etnografiklerin kullandığı araçların çoğunu veri toplamak için kullanırlar. Ancak olayları seçerler, kodlarlar, karşılaştırırlar ve araştırma sürecinde oluşan kavramları özel yöntemle sınarlar (Glesne, 2013, s. 29-30).

2. Veri Çözümleme Yolu Olarak Gömülü Kuram

Gömülü teoride veri toplama ve analiz etme birbiri ile ilişkili süreçler olarak tanımlanmaktadır. Analiz, ilk verinin toplanmasından hemen sonra başlamakta, yapılan analizden elde edilen sonuç bir sonraki veri toplama aşamasında doğrudan doğruya kullanılmaktadır. Her bir kavram araştırmaya dahil edilmekte ancak bu noktada kavramların henüz kesinleşmemiş geçici kavramlar olduğu da göz önünde bulundurulmaktadır. Olaylar, durumlar olası olgu göstergeleri ile ele alınıp analiz edilmekte ve böylelikle kavramsal etiketleme yapılmaktadır. Eti-

ketlenen ilk olgu, araştırmannın daha sonraki evrelerinde devam ederse, bu ilk olguyu yeni karşılaşılan olgular ile karşılaştırılmaktadır. Aynı olgu belli sıklıkta ve özellikle görünmeye devam ettiğinde ise artık bu olguya ilişkin kesin bir etiketleme yapılmaktadır. Olayları birbiriyle karşılaştırma, benzer olguları aynı terimle isimlendirme, teori geliştirme için temel öğelerinin toplanmasına yardımcı olur. Gömülü teoride inceleme altına alınan olaylar diğer olaylarla benzerlikleri ve farklılıkları açısından sürekli olarak karşılaştırılır. Bunun sonucunda kavramlar etiketlenir ve etiketlenen her bir kavram daha önce oluşturulan kavramlarla yeniden karşılaştırılır ve gruplandırılır (Onat,2011,s.81-82).

Temellendirilmiş kuram, gerek genel bir araştırma yaklaşımı gerekse veri çözümlenmesi aracılığıyla kuram geliştirmek için uygulanacak işlemler bütünüdür. Temellendirilmiş kuram çözümlenmesi sürekli karşılaştırılmalı yöntem olarak tanımlanır.

Çözümlemede Temel Amaç

Bu çözümlemede amaç, doğrudan verilerde önemli olan şeyi açıklayan bir soyut kuram geliştirmektir. Bütün işlemler amaca yöneliktir ve kodlamanın başlamasından itibaren hem kavramsal soyutlamanın asli önemi hem de kuramsal bilginin hiyerarşik yapısı göz önünde bulundurulur. Gömülü kuramcılar, kuramların veriden elde edilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Nicel araştırmacıların tersine ne var olan kuramı test ederler ne de verileri önceden belirlenmiş kavramlara uydurmaya çalışırlar. Bunun yerine; tüm kuramsal kavramlar veri analizinden çıkarılmalıdır ve çalışılan olgudaki çeşitliliği açıklamalıdır. Bu yolla kuramsal çerçevede önceki bahsedilen sabit karşılaştırma uygulama, bilgi notu yazımı ve kuramsal örneklem sürecinin açığa çıkması sağlanır.

Temel Fikir

Temellendirilmiş bir kuram keşfetmedeki temel fikir verilerde asıl önemli olan şeyi açıklayan yüksek bir soyutluk derecesine sahip fakat verilere dayanan merkezi bir kategori bulmaktır. Üç temel kod olduğu anlamına gelir. Birincisinde ilk soyutlama düzeyinde verilerdeki kavramsal kategorileri bulmaktır. İkincisinde bu kategoriler arası ilişkileri bulmaktır. **Üçüncü aşamada daha yüksek bir soyutluk düzeyinde bu ilişkileri kavramlaştırmak ve açıklamaktır**

Verilerdeki ilk kavramsal kategoriler olan sabit (tekrar eden),kodlar, bu kategorileri birleştiren kuramsal kodlar, kuramsal kodlamanın üst düzeyde kavramlaştırıldığı kuramın üzerine inşa edildiği merkezi kod. Böylece ilk amaç; ve-

rilerdeki sabit kodları bulmaktır. Bunlar görgül verilerden türetilmiş fakat verilerden daha soyut olan kategorilerdir. Çözümlemenin ilk aşamasında verilerdeki sabit kodların bazıları diğerlerine göre daha önemli görünecektir.

Çözümlemede ikinci amaç, belli başlı sabit kodları bir araya getirmek, kuramsal kodları kullanarak bunları birbiriyle bağlantılandırmaktır. Bu bağlantı ifadeleri üçüncü aşamada temellendirilmiş kurama dahil edilecek veriler hakkındaki önermeler veya hipotezlerdir. Böylece üçüncü amaç, bu hipotezleri bir kuramla bütünleştiren ve bunları betimleyip açıklayan daha üst düzeyde, daha soyut merkezi bir kategori bulmaktır.

Kodlama

Gömülü teoride kodlama yapmanın temel amacı, verileri analiz ederek kavramsallaştırma ve veri içindeki örüntü ya da olayları tanımlamaktır(Kuş,2006). Temellendirilmiş kuramın can damarıdır. Başlıca kodlama türleri, açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlamadır. Bu kodlamaların peş peşe yapılması gerekmez. Daha çok birbiriyle örtüşürler ve eşzamanlı olarak yapılırlar. Fakat kavramsal olarak birbirinden farklı işlemlerdir. Açık kodlamada sabit kodlar bulunur. Eksen kodlamada belli başlı sabit kodları birbirine bağlamak için sabit kodlar kullanılır. Seçici kodlamada ise, üst soyutlama düzeyindeki merkezi kategori ayrıştırılır ve ayrıntılı olarak açıklanır (Puch,2011,s.199).

Açık (Sabit) Kodlama

Açık Kodlama, metinde bulunan olgunun kimliğinin belirlenmesi, adlandırılması, kategorize edilmesi ve tanımlanması ile ilgilidir (Baş ve Akturan,2008, s. 74). Açık kodlama, yakın zamanda toplanmış verilerin üzerinden ilk geçişte gerçekleştirilen kodlama çeşidi olarak tanımlanmaktadır(Neuman,2008).Veriler üzerinde gerçekleştirilen kavramsal çözümlemenin ilk aşamasını oluşturur. Araştırmacı ilk önce verileri kırmak ya da açmak ile işe başlar. Açık terimi bundan kaynaklanır. Temel düşünce verilerdeki kuramsal olasılıkları ortaya çıkarmaktır. Amaç daha sonra kuram geliştirmek üzere verilerin betimlediğinden çok daha soyut olan soyut kavramsal kategoriler üretmek için verileri kullanmaktır. Bunlar sabit kodlardır. Açık kodlamada verilerdeki zımni ve aşık kavramsal kategorileri ve verilerin taşıdığı kuramsal olasılıkları tespit ederek bazı verilerin yakından incelenmesi gerekir. Temellendirilmiş kuram çözümlemesini diğer nitel çözümleme türlerinden ayıran şey, başlangıçtan itibaren incelenen verileri

açıklamak için soyut kavramsal kategoriler türetmede ısrarlı olunmasıdır (Punc, 2011,s.199-200).

Açık kodlamada veriler, kavramsallaştırılma ve kategorikleştirilme amacıyla farklı bir takım parçalara ayrıştırılır. Ham verideki veri kodlandıktan sonra kavramsal etiketleme işlemi gerçekleştirilir. Kategorilere ilişkin kelime ataması yapılırken, seçilen kelimelerin çalışma alanında meydana gelen olayı tanımlamasına dikkat edilir. Ham veri, ilk olarak veriyi satır satır kodlama için bölme işleminde kullanılır. Kodlama cümle ya da kimi zaman paragraf şeklinde yapılabilir. Eğer yeni bir kavram ya da kategori tanımlanacaksa satır satır kodlamaya yeniden dönülür. Satır satır kodlama veri toplama aşaması boyunca araştırmacının veri üzerine odaklanmasını sağlar ve aynı zamanda sorgulama alanına dair peşin hükümlü inanışlardan uzak durmasına yardımcı olur (Mc Can ve Clark, 2003a).

Açık kodlamada bu yöntemle kavramsal olarak benzer olaylar/vakalar/eylemler/etkileşimler kategoriler ve alt kategoriler biçiminde bir araya getirilerek gruplandırılır. Kategoriler daha sonra özelliklerine ve boyutlarına göre ayrıştırılır. Kategorilere ilişkin belirsizlik, birbiri üzerine eklemlenen alan çalışmaları ve tanımlamalarla çözülebilir. Gömülü teoride veri, analitik olarak ait olmadığı bir kategori içine yanlışlıkla yerleştirilse dahi, sabit karşılaştırma yöntemi aracılığıyla eninde sonunda ilgili olduğu kategoriye yerleştirilerek ve kavramlar uygun sınıflandırmalarla düzenlenilerek bu yanlışlık giderilir (Corbin ve Strauss, 1990; Akt.Onat,2011,s.83-84).

Benzer şekilde Kuş (2006), bu süreci alansal yaklaşımın temel özelliklerinden biri olarak kabul etmekte ve sürekli karşılaştırmanın önemini şu şekilde özetlemektedir. "Alansal yaklaşımın temel özelliklerine bakacak olursak: Bu teknik, doğrudan doğruya veri toplama süreci ile başlatılmakta ve bu süreçte geliştirilmeye başlanan teori ile veriler arasında sürekli karşılaştırmalarla ilerlemektedir. Nihai teori belirinceye kadar araştırmacı, verilerden hareketle geliştirdiği kategorileri, kavramları sürekli olarak verilerle karşılaştırmakta ve böylece verilere uymayanları atabilmekte ya da değiştirebilmektedir. Amaç, alana yerleşik gömülü teori üretimidir. Alansal yaklaşım taraftarları kategorileri, satır-satır (line by line) yaklaşımına göre yaratmaktadırlar. Dey, buna parça-parça (bit by bit) yaklaşımı demektedir. Buna göre, her veri parçası, analiz için ilgili olabilecek yönlerini belirlemek üzere tek bir küçük dünya imiş gibi ele alınır. Bir veri parçasının anlamı/önemi, diğer parçalarla zıtlştırarak/karşılaştırarak, alternatif

bağlamalarda tasarlanarak ya da ilgili teorik konulardan yararlanılarak dikkate alınır/değerlendirilir. Bu yolla, verilerin analizinde yararlı olabilecek ayrımlar ortaya çıkabilir. Amaç, tümüyle verilerde yerleşik gömülü teori yaratımıdır. Kategoriler bu yolla bir kez belirlendi mi analizci daha ileri bir inceleme için konu ile ilgili kategorileri belirleyebilir (Akt.Çathoğlu,2010,s.70-71).

Dolayısıyla verilerin betimlenmesi, tematik açıdan çözümlenmesi veya yorumlanması araştırmacıya açık kodlamada yardımcı olsa da temellendirilmiş kuram kodlamasında asıl olarak sadece bunlarla uğraşmaz. Esas olarak verileri kuramsala tercüme etmek veya verileri analitik olarak dönüştürmek ile ilgilidir. Bu ifadeler verileri daha soyut kategoriler türetmek için kullanmak anlamına gelir. Odak, kuram için taşıyıcı temel haline gelebilecek temellendirilmiş soyut kavramlar türetmektir.

Açık kodlama ve temellendirilmiş kuram çözümlemesinin anlamının anahtarı kavram-gösterge modelidir. Bu modelin arkasındaki temel fikir, bir kavramın birçok farklı muhtemel görgül göstergesinin olabilmesidir. Bir kavramın birden fazla göstergesi olabileceğinden kavram çıkarsamak amacıyla göstergeler birbiri ile değiştirilebilir. Kategoriler ve özellikler terimleri sırasıyla kavramlar ve göstergelere karşılık gelir. Böylece temellendirilmiş kuramdaki ifadeyle bir kategoriye özellikleri bakımından ayrıntılı olarak irdelemek bir kavrama karşılık gelen ek göstergelerin belirlenmesiyle eş anlamlıdır. Bir kısım görgül verinin hangi kavrama işaret ettiğini sormak, bu özelliğin hangi kategoriye işaret ettiğini sormaktır. Açık kodlamadaki etiketleme işlemi sırasında iki temel faaliyet gerçekleştirilir. Bunlar:

a.Karşılaştırma Yapmak: Soyut kategoriler türetmeyi kolaylaştırmak için farklı veri parçalarının birbiri ile sürekli karşılaştırılması anlamına gelir.

b.Soru Sormak: Temellendirilmiş kuramda ayırt edici olan nedir? Sorusunun sürekli olarak sorulmasıdır. (bu soru veri parçası neyin örneğidir. Veri parçası neyi temsil ediyor veya simgeliyor, bu veri parçası hangi kategoriye veya bir kategorinin hangi özelliğine işaret ediyor olmak üzere üç biçimde sorulabiliyor). Karşılaştırma yapmak ve soru sormak şeklindeki bu iki faaliyet doğrudan doğruya soyutlamaya, verilerin söylediğinin kavramsal düzeyini yükseltmeye odaklanır. Açık kodlama çözümlemenin, verilerin yakından incelenmesi yoluyla özellikle de olgunun isimlendirilmesi ve kategorize edilmesi ile ilgili kısmıdır. Açık

kodlama sırasında veriler farklı parçalara ayrılır, yakından incelenir, benzerlik ve farklılıklar açısından karşılaştırılır, verilere yansıyan olgular hakkında sorular sorulur. Farklı sorular sorulurken temel soru şudur: Bu veri parçası beyin örneğidir? Açık kodlama her kodlamada olduğu gibi veri parçalarının etiketlenmesidir. Veri parçası veriye veya verilerdeki göstergelere ya da birimlere bağlı olarak bazen bir kelime ya da cümle, bazen bir satır, bazen bir paragraf, bazen daha fazlasıdır. Açık kodlamada sürekli olarak karşılaştırılan şey, verilerdeki göstergelerdir. Glaser'e karşılaştırılanlar esas olarak olaylardır fakat gösterge ve birimler daha kapsamlı terimlerdir. Bazı verileri özellikle zengin olan bölümlerini en ince ayrıntısına kadar satır satır kodlamak gereklidir. Yoğun kodlama temellendirilmiş kuram çözümlemesini öğrenmeye de yardım eder fakat projedeki tüm veriler aynı ayrıntı düzeyinde kodlanmazlar.

Çözümlemenin ilk aşamasında kodlar (etiketler) geçicidir ve herhangi bir veri parçası birden çok etikete sahip olabilir. Sonul (nihai) kodlama, sabit kodlama tamamlanana ve araştırmacının verilerdeki asıl önemli olana dair kesin bir fikri oluşuncaya kadar ertelenir. Potansiyel olarak önemli kategoriler açık kodlama sürdürülürken kaydedilir fakat kodlamaya bu noktada da son verilmez. Açık kodlama kuram geliştirmede kullanılmak üzere kavramsal etiketler ve kategoriler türetmekle ilgilidir. İşlevi verilerdeki kuramsal olasılıkları ortaya çıkarmaktır. Verilere kavramların dayatılması değildir ve önceden oluşturulmuş hiçbir kodlama şeması kullanılmaz. Araştırmacı önceden hazır hiçbir kavramsal kategoriyle işe başlamaz sadece verilerden türeyen kavramsal kategorileri kullanır. Açık kodlama esas olarak, verileri özetlemek, betimlemek, verilerdeki kelimelerin eş anlamlılarını bulmak veya verileri yorumlamak ile ilgilenmez. Bunları dolaylı olarak veya soyut kategoriler türetmenin bir parçası olarak yapar. Bunlar başlı başına bir amaç değildir. Asıl amaç verileri kavramsallaştırmaktır. Temellendirilmiş kuram çerçevesinde gerçekleştirilen açık kodlamada asıl üzerinde durulan konu bütün verilere ilişkin olan fakat çözümleme sırasında sık sık göz ardı edilen kuramsal olasılıkları açığa çıkarmaktır. Temellendirilmiş kuram çözümlemesinde çoğu kere olduğu gibi açık kodlama en iyi biçimde küçük bir grup ile yapılır. Bu çözümlemenin yolunda gitmesini, temellendirilmesini kolaylaştırır ve kuramsal duyarlılığı garantiler. Araştırmacı da birden fazla olabilir.

Açık kodlamada etiketleme süreci iki ayrı süreç tarafından dengelenmelidir. Bunlar:

1.Sadece yoğun kodlama yapmaktan ziyade verilerin bir özetini akılda tutmak ve verilere daha geniş bir çerçeveden bakmak,

2.Bilinçli olarak verilerden uzaklaşma ve türetilmiş olan bütün kodlama etiketlerinin ötesinde verilerde önemli ve asli gibi görünenler hakkında karar vermektir. Bu karara burada süre giden önemli şey nedir? Bu veriler asıl olarak neyle ilgilidir? Sorularına yoğunlaşarak varılır. Temellendirilmiş kuram çözümlemesinde verilerde asıl önemli olan şeyi bulmak ve ona odaklanmak önemlidir. Açık kodlama sonucunda, verilerden türetilmiş ve kavramsal kategoriler kümesi ortaya çıkar (Punch,2011,s.200-202).

Görüşme Metni	Kodlar
Öyle düşünüyorum ki	Kişisel görüş
Tüketim çılgınlığı	Tüketim çılgınlığı
Giderek artacaktır	İddia(artacaktır)

(Baş &Akturan,2013,s.74).

Eksen (Kuramsal- Aksiyal) Kodlama

Eksen kodlama temellendirilmiş kuram çözümlemesinde verilerin açık kodlamasından ortaya çıkan ana kategorilerin birbirleriyle bağlantılandırıldığı ikinci aşamaya verilen isimdir. Eksen kelimesi açık kodlamada belirlenen kategorileri birbirine bağlayan şey anlamına gelir ve tüm verilerin bir eksen üzerine yerleştirilmesi fikrini ifade etmek amacıyla kullanılır. Diğer adı daha genel bir kavram olan kuramsal kodlamadır (Punch,2011, s.203)

ELEMAN	TANIM
Olgu	Teoride şema veya çerçeve olarak adlandırılan husustur, parçaları bir arada tutan konsepttir.
Gündelik Koşullar	Olgunun ortaya çıkışını ve gelişimini yönlendiren olaylar veya değişkenlerdir.

İçerik	Gündelik koşullardan ayırt edilmesi güçtür, arka plan değişkenlerinin özel mevkileridir. İçeriği eylem/stratejiyi etkileyen bir dizi koşul olarak adlandırmak mümkündür. Araştırmacılar sıklıkla aktif değişkenler(sebepler) ve arka plan değişkenleri(içerik) arasında ayırım yapma yoluna gitmektedirler. Bu husus daha çok araştırmacının neyi çok ilginç neyi daha az ilginç bulduğuyla ilişkilidir.
Müdahale Eden	İçerikle benzerlik göstermektedir, öncülük eden ve aracılık eden değişkenler bu çerçevede tanımlanabilir.Ancak bu ikisi arasında kesin bir ayırma gitmek her zaman mümkün olamamaktadır.
Eylem Stratejileri	Kişilerin olguya karşılık olarak gerçekleştirdikleri amaç-yönelimli eylemler ve müdahale eden koşullardır.
Sonuçlar	Bunlar tasarlanan ve tasarlanmayan eylem stratejisi sonuçlarıdır.

(Baş &Akturan,2013,s.76).

Eksen/aksiyal kodlama, elde edilen veriler üzerinden ikinci geçiş olarak tanımlanmaktadır. Bu kodlama çeşidinde, düzenlenmiş bir dizi başlangıç koduyla başlanıldığı yani başlangıçta kodlanan temalara odaklanıldığı belirtilmektedir (Neuman, 2008). Kategoriler ile alt kategoriler arasında bağlantılar kurmak için çeşitli yöntemlerle tekrar bir araya getirilir. Bu süreç tümevarım ve tümdengelim düşünme süreçlerini, soru sorma yöntemlerini, çeşitli önerilerde bulunmayı ve verileri karşılaştırmayı gerektirir (Mc Can ve Clark, 2003a).

Eksen kodlamada kategoriler, alt kategori ile ilişkilendirilir. Kategoriler ile alt kategoriler arasındaki ilişki veriye dayalı olarak test edilir. Bununla birlikte eksen kodlamada daha ileri düzey kategoriler geliştirilmeye devam ettirilir. Eksen kodlama boyunca tümdengelim yöntemi ile önerilen tüm hipotetik ilişkilerin, tekrar tekrar elde edilen veriyle doğrulanıncaya kadar geçici nitelikte olduğu göz önünde tutulur. Hipotezler elde edilen verilerle sürekli olarak karşılaştırılarak revize edilir ya da atılır. Gömülü teoride tek bir olaya dayalı olarak hipotezi

doğrulamak ya da yanlışlaşmak yeterli değildir. Hipotezin doğrulanması için o hipotezin toplanan pek çok veri içinde defalarca yer alması gerekmektedir. Tasdik edilmemiş hipotezin yanlışlanabilmesi için o hipotezin çok ciddi bir şekilde değerlendirmeye alınması ve üzerinden defalarca geçilmesi gerekmektedir. Bu noktada doğrulanmayan hipotezlerde tıpkı doğrulanmış hipotezler gibi çok ciddi bir şekilde incelenir ve hipotezin yanlış mı kurulduğu belirlenmeye çalışılır. Olguya ilişkin tüm varyasyonların çok dikkatli bir şekilde sistematik olarak araştırılması gömülü teorideki ana stratejilerden bir olarak gösterilir (Corbin ve Strauss, 1990;Akt.Onat,2011.s.84).

Eğer açık kodlama kuramsal olasılıklarını ve kategorilerini ortaya koymak için verilerini ayrıştırıyor veya açıyorsa eksen kodlama kategorileri tekrar bir araya getirir fakat kavramsal olarak farklı yollar kullanır. Bu nedenle eksen kodlama açık kodlamada geliştirilen asli kategorilerin birbiriyle ilişkilendirilmesiyle ilgilidir. Doğru bir temellendirilmiş kuram çözümlemesinde tıpkı diğer kodlar gibi eksen-kuramsal kodların da verilerden ortaya çıkması gerekir, bunların verilere dayatılmaması gerekir. Kuramsal kodların kuramın diğer parçaları gibi statülerini temellendirilmiş kuramdan kazanmaları gerekir. Glaser'e göre bu kodların verilere dayatılmasıyla değil çözümleme ilerledikçe kuramsal kodların ortaya çıkmasına güvenmekle gerçekleşir.

Nitel çözümlemede veriler arasındaki ilişkilerin incelenmesindeki kavramsal olarak birbirinden farklı iki aşama vardır. Bunlar,

1.İlişkiyi bulmak ve tanımlamak,

2.İlişkiyi yorumlamak: İlişkinin nasıl meydana geldiğini söylemek ya da ilişkiye anlam vermektir. Nitel çözümlemede de olan budur.

Seçici (Selektif-Asli) Kodlama

Temellendirilmiş kuram çözümlemesindeki üçüncü aşamadır. Bu aşama için seçici terimi kullanılır. Çünkü araştırmacı bilinçli olarak bir özelliği asli kategori olarak belirler ve ona yoğunlaşır. Bu seçim yapıldığında kuramsal çözümleme ve kuram geliştirme bu asli kategoriyle ilişkili verilerle sınırlanır ve açık kodlama sona erdirilir. Seçici kodlama eksen kodlamayla üretilen önermeler üzerine kurulur. Seçici kodlamada amaç; gelişmekte olan çözümlemeyi bütünleştirmek ve bir araya getirmektir. Geliştirilecek kuramın asli bir odağı olması gerekir. Bu kuramın temel kategorisi olacaktır. Temel kategorinin asli bir tema olması ve davranışları incelenen kişiler tarafından da önemde bir tema olarak görülmesi

gerekir. Temel kategorinin hangisi olduğuna ilişkin nihai kararın çözümlemesinin erken aşamalarında verilmemesi gerekse bile potansiyel temel kategoriler çözümlemenin en başından itibaren kaydedilmelidir. Seçici kodlama, verilerin soyut, ayrıntılandırılmış, bütünleştirilmiş ve temellendirilmiş bir resmini ortaya çıkarmayı amaçlar. Anahtar kavramlar, temel kategori ve hikayenin akışıdır

Temel Kategori: Diğer kategorilerin etrafında birleştirildiği temel önemdeki bir olgudur

Hikaye Akışı:Bu temel olgu hakkındaki betimleyici bir anlatıdır. Hikaye akışı eksen kodlamanın çıkan şeyin betimlenmesine denk seçici kodlamaya başlamayı sağlayan bir araç olarak görülür. Çözümlediğinde sizin temel kategorinizin haline gelir. Çözümleme yapmak hikaye akışının betimlenmesinden bunun kavramsallaştırılmasına geçmek demektir. Hikayenin betimleyici tarzda değil, çözümleyici tarzda anlatılmasıdır. Hikayede anlatılanları kapsayacak soyutlukta bir kavramsal kategori bulmak demektir. Bu nedenle seçici kodlamada, daha önce açık ve eksen kodlamada kullanılan bu kez daha üst bir soyutlama düzeyine ulaşmak için kullanılır. Artık burada üzerinde yoğunlaşılacak şey, daha yüksek dereceli bir kavram, ikinci soyutluk düzeyinde temel bir kategori bulmaktır. Doğru yönde ilerleyen bir temellendirilmiş kuram çözümlemesinde bu kategori önceki kodlamaları yönlendiren sürekli karşılaştırmalardan türetilcektir. Bir kez bu kategori ortaya çıktığında özellikleri üzerinden değerlendirilir, verilerdeki diğer kategoriler ile sistematik olarak ilişkilendirilir ardından da bu ilişkiler veriler temelinde geçerli kılınır. Bu aşama ayrıca, daha fazla veri gerektiren kategorileri gösterir ve böylece de daha sonraki kuramsal örneklemeye ışık tutar. Temellendirilmiş kuram dilinde bu aşamaya kuramın sistematik yoğunlaşması ve olgunlaşması denir (Punch,2011,s.204-206).

Çekirdek kategori verinin sürekli olarak sorgulanması ve veri üzerinde analitik olarak düşünme ile gerçekleştirilen sabit karşılaştırma analizinden sonra belirlenir. Çekirdek kategori bir kez tanımlandıktan sonra, kategorilerin modifikasyonu üzerinde odaklanılır ve teori kategoriler ve alt-kategoriler aracılığıyla bütünleştirir. Çekirdek kategori geniş ranjlı olduğu için diğer kategoriler ile olan ilişkisi açıklanır ve birbirlerine entegre edilir (Mc Can ve Clark, 2003a).

Glaser (1987) (Akt: Polit ve Beck, 2005, s. 411)'e göre çekirdek kategorinin belirlenmesinde çeşitli kriterlerin yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Bunlar:

- Merkezde yer alma ve diğer kategoriler ile kolaylıkla ilişkilendirilme,
- Veri içinde araştırmacının karşısına sık sık çıkma,
- Diğer kategorilere kıyasla daha doyurucu olma,
- Diğer kategoriler göre daha basit ve daha anlamlı olma,
- Açık ve dikkat çekici bir içeriğe sahip olma,
- Dikkate değer bir önemlilik arz etme,
- Tam anlamı ile bir değişken olma,
- Araştırma probleminin bir boyu olma,
- Kuramsal kodun herhangi bir çeşidi değildir.

Corbin ve Strauss (1990)'a göre seçici kodlama tüm kategorilerin "çekirdek" bir kategori etrafında birleştirilmesidir. Çekirdek kategori daha önceden tanımlanmış kategoriler arasından belirlenebilir veya temel olgunun açıklanması için daha soyut bir terime ihtiyaç duyulabilir ve sonuçta çekirdek kategoriye ilişkin yeni bir terim oluşturulabilir. Ayrıca araştırmada gömülü teorinin bir parçası olarak kuramsal not yazımı da gerçekleştirilecektir. Kuramsal not yazımı, gömülü teoride analitik süreçler aracılığı ile geliştirilen tüm kategorilerin, özelliklerin, hipotezlerin ve üretilen soruların sürekli olarak takip edilmesini bir sisteme bağladığı, ayrıca araştırma süreci boyunca meydana gelen formülasyonları ve revizyonları da içerdiği belirtilmektedir. Not yazımına ilk kodlama evresi ile başlanır ve araştırma sonuna kadar da devam ettirilir. Notlar araştırmanın aşamalarına ve kodlama türüne göre değişik biçimde ve uzunlukta olabilir. Kuramsal notlar araştırmanın raporlaştırılmasına sağlam bir temel sağlar (Akt. Onat,2011,s.85-86).

Temellendirilmiş Kuram Çözümlemesinin Temel Kavramları

1.Bütün Süreçler

Daimi karşılaştırma yöntemi,
Kodlama-not alma-tizlikle inceleme
Kuramsal sınıflama ve bütünleştirme.

2. Kodlama Türleri ve Kodlar

Açık-Sabit

Eksen -Kuramsal

Seçici-Asli

3.Model

Kavram ve Göstergeler

Kategori ve Özellikler

4.Anahatlar

Kuramsal duyarlık,

Kuramsal örneklem,

Kuramsal olgunluk.

5. Diğer

Temel sosyal sorun

Temel sosyal süreç.

Temel kavramlardaki üç öge ek bir yorum gerektirmektedir:

Birincisi titizlikle incelemedir. Bir kategorinin titizlikle incelenmesi o kategorinin ek özelliklerinin belirlenmesi ve karşılaştırılmasıdır. Tıbbi bir kavramın ek göstergesi olması gibi bir kategorinin de birçok özelliği vardır. Bir kavramın ek göstergelerini bularak bir kategorinin de ek özelliklerini buluruz ve bunu olgunlaştırana dek sürdürürüz. Bir kategorinin titizlikle incelenmesi aynı zamanda onun sistematik değişimini ortaya çıkarmak ve incelemektir. Bir kavramı anlamının yolunun ondaki değişimi incelemekten geçtiğini niceliksel araştırmadan biliyoruz. Aynı mantık burada da geçerlidir. Temellendirilmiş kuram çözümlemesinde bunu yapmak için kullanılan çözümleme aracı; özelliklerini belirleyerek, karşılaştırarak ve geliştirerek bir kategoriye titizlikle incelemektir.

Ek yorum gerektiren ögelerden ikincisi, kuramsal sıfatıyla birlikte kullanılan üç ögedir. Bunlar, duyarlık, örneklem ve olgunluktur. Kuramsal duyarlık, araştırmacının verileri olduğu haliyle gerçek kabul etme ve böylelikle de bu verileri kuramsal olasılıklarını gözden kaçırma eğilimine karşı koymasına işaret eder. Açık kodlamada olduğu gibi verilerin açılıp ayrıştırılması, incelenen konunun kuramsal olasılıkları hakkında düşünmenin açılması demektir. Kuramsal örnekleme temellendirilmiş kuram araştırmasındaki verilerin toplanması ve çözümlenmesi arasındaki ilişkiyi ifade eder. Yeni veriler kuramsal açıdan yeni hiçbir şey üretmediğinde kuramsal olgunluğa ulaşılır. Olgunluk kuramın kavramsal olarak tanımlanmış olduğunu teyit etmek için gereklidir.

Öğelerden üçüncüsü, temel sosyal sorun ve temel sosyal süreç kavramları ile ilgilidir. Temel sosyal sorun incelemeye konu olan kişilerin temel mesele veya sorunlarına işaret eder. Temel sosyal süreç ise, asıl olarak bu kişilerin bu temel sosyal sorun ile uğraşırken ne yaptıkları ile ilgilidir. Bir şeyin süreç olarak nitelendirilebilmesi için zaman boyunca ortaya çıkması ve zaman içinde değişimler göstermesi ve aşamalarının olması gerekir. Temellendirilmiş kuram araştırmasındaki temel kategori genellikle temel bir sosyal süreç olacaktır. Çünkü temellendirilmiş kuram araştırmaları genellikle insanların belirli durumlarda karşılaştıkları sorunlarla baş etmeleri sürecinde ortaya çıkan örüntüleri keşfetmek ve bunların görünümünü ortaya koymak amacıyla yapılır. Bütün bunlar temellendirilmiş kuramı anlamaya yardımcı olduğu gibi genel olarak pek çok farklı davranış hallerinin araştırılması konusunda işe yarar düşünme tarzlarıdır (Punch, 2011, s.206-208).

Eleştiriler

Temellendirilmiş kurama yönelik yapılan eleştiriler de vardır. Bunlar:

Önceki çözümlenmeleri yönlendiren zımnî kuramları göz ardı etmesi eleştirilmiştir. Bunun kuramların sınanmasından çok türetilmelerinde daha açık görüldüğünü ve boş deneyciliğe dönüşebileceğini ifade etmektedir.

Bazı terimlerin açıkça tanımlanmaması, bazı terimlerin retorik ve çoğu kez yanıltıcı olma olasılığının bulunması bir başka eleştiri konusudur. Temellendirilmiş kuram çözümlenmesindeki işlemleri bir araya getirme girişimlerinin özgün haliyle yöntemin ruhuna aykırı olduğu uyarısında bulunmaktadır.

Temellendirilmiş kuram kuramlaştırma konusunda izlenecek tek yol değildir. Bütün nitel araştırmalar, her koşulda kuram inşa etme, geliştirme ve sınama ile ilgili değildir. Ama eğer araştırmacılar gizli kuram ile toparlanıp koşarlarsa, en iyi nitel soruşturmayı kaçırma riskinde bulunurlar.

Yöntemle ilgili bir kaygı (ve sadece gizli kuramda değil) bir tür güvenilir bilginin serabını oluşturmasıdır ve bu en sonunda yöntemden çok mesaja önem vermeye yol açar. Gömülü kuramı kullanmak, basit düşünmenin reddi demektir. Uygulayıcılar (ve insan olarak), anlam oluşturmak için bilinen şeylerin ve bilinen yolların açık bir şekilde reddine yol açar. Uygulamalı sosyal bilimlerde niteliksel metodların geçerliliğinin kabulüne büyük katkısı olduğundan biraz şüphe edilebilir.

Eleştirilere Rağmen Neden Gömülü Teori?

46 yıldan beri, gömülü teori geniş bir araştırma yelpazesinde kullanılmaktadır ve özellikle eğitim ve sağlık araştırmaları gibi alanlarda sosyal analiz metodu olarak kabul edilmektedir. Birçok eleştiriye rağmen, teorinin kullanımının bir araştırma bulgularının yayınlanmasında görünürde hala geçerli olduğu için eğitimciler arasında övgü almaya devam etmektedir. Örneğin, Harry ve arkadaşları, 2005.

Strauss ve Corbin (1997) gömülü teori metotlarının teoriyi oluştururken araştırmacının asıl amacı niteliksel araştırmayı sürdürmek olduğunda en etkili ve yaygın olarak kullanılan metotlar olduğunu belirterek teorinin çağdaş vaziyetini özetlemiştir. Gömülü teori, teori üretiminde bir dizi prosedür ve araç ortaya koyar. Bu nedenle, yaygın olarak kullanılır ve erişilebilir ve nitel araştırmada ayrıntılı açıklanan bir metot olarak itibarı büyümüş ve gelişmiştir (Thomas & James, 2006, s.767-795).

Bir Gömülü Teori Çalışmasının Değerlendirilmesi İçin Kriterler

Araştırma projesinin başarısı ürünleri (sonuçları) tarafından değerlendirilir. Çalışma tasarımı ve yöntemleri, bulgular, teorik formülasyonlar ve sonuçlar sözlü olarak sunulmadıkça ki bu bir alışılmadık durumdur yayın yolu ile değerlendirilmektedir. Ancak bunlar nasıl ve hangi kriterlere göre değerlendirilecektir?

Araştırma Süreci İçin Kriterler

Kriter 1: Orijinal örnek nasıl seçilmiştir? Seçici örneklemeyi ne gömmüştür?

Kriter 2: Hangi ana kategoriler ortaya çıkmıştır?

Kriter 3: Bu ana kategorilerine işaret eden olay ve eylemler hangileridir?

Kriter 4: Hangi kategorilerin temelinde teorik örnekleme ilerlemiştir? Yani, teorik formülasyonlar verilerin toplanmasını nasıl yönlendirmiştir? Teorik örnekleme yapıldıktan sonra bu kategoriler temsilci olduğunu hangi ölçüde kanıtlamıştır?

Kriter 5: Hipotezlerin hangileri kategoriler arasındaki kavramsal ilişkilere uygundur ve hangi zemin üzerinde formüle edilip test edilmiştir?

Kriter 6: Hipotezlerin başta görülene uygun olmadığı durumlar olmuş mudur? Bu farklılıklar ne kadar dikkate alınmıştır? Hipotezleri nasıl etkilemiştir?

Kriter 7: Temel kategori nasıl ve neden seçilmiştir? Bu seçim ani midir ya-
vaş yavaş mıdır, zor mudur, kolay mıdır? Nihai analitik kararlar neye dayanarak
yapılmıştır?

Gömülü teori araştırmacısı bu bilgileri sağlıyorsa okuyucular bu kriterleri
araştırmacının karma yöntem yeterliliğini değerlendirmek için kullanabilirler.

Bulguların Deneysel Gömülüğüne İlişkin Kriterler

Kriter 1: Kavramlar oluşturulmuş mudur? Herhangi bir gömülü teorinin
hatta herhangi bilimsel teorinin temel yapı taşları aslında bir verinin içine gömü-
lü birer kavramdır. Sorulması gereken sorular şunlardır:

Kodlama, kategorileme aktivitesi ile sağlanabilir mi? Ya da en azından kav-
ramlar kullanılabilir mi, ve kaynakları nelerdir?

Eğer kavramlar genel kullanımlardan edinildiyse (örneğin “belirsizlik”
gibi) fakat teknik kullanıma tabi tutulmadıysa, o halde bunlar gömülü teorinin
kavramları değildir çünkü onlar aslında tam olarak verinin içine gömülü değildir.

Kriter 2: Kavramlar sistemli bir şekilde ilişkin midir? Bilimsel oyunun adı
kavramsal bağlantılar yoluyla sistematik kavramsallaştırma. O halde sorulma-
sı gereken soru şudur: Bu bağlantılar yaratılmış mıdır ve verinin içine gömülü
olup olmadığı fark ediliyor mudur? Bağlantılar ayrıca sistematik bir şekilde yeri-
ne getirilmiş midir? Diğer nitel yazılarda olduğu gibi, bağlantıların hipotez listesi,
önerme ya da diğer resmi terimler olarak sunulması olası değildir fakat yayının
metni boyunca işlenmiştir.

Kriter 3: Pek çok kavramsal bağlantı bulunmakta mıdır? Kategoriler iyi ge-
liştirilmiş midir? Kavramsal yoğunluğa sahip midir? Eğer sadece birkaç belirli
kavramsal ilişki varsa (gömülü ve sistematik bir şekilde belirlenmişse bile) bu
teorinin genel gömülmesi açısından birkaç istenilen şey bırakır. Bir gömülü teori
kendi alt kategorileri ve paradigma özellikleri koşulu, bağlam, eylem/etkileşim
(strateji) ve sonuç arasındaki kategoriler açısından sıkıca bağlantılı olmalıdır. Ay-
rıca yayının büyük kısmında bahsedildiği gibi kategoriler teorik açıdan yoğun ol-
malıdır (yani boyutlandırılmış birçok özelliği olmalıdır). Teoriye açıklayıcı gücü
veren paradigma özellikleri ve kategorilerin yoğunluğu açısından sıkı bağlantı-
lardır. Bu olmadan teori tatmin edici olamaz.

Kriter 4: Teorinin içine yerleşik çok çeşitlilik var mıdır? Bazı nitel çalış-
malar sadece tek bir olguyu bildiri, hangi koşullar altında ortaya çıktığını çok az

miktarda ele alır, ve olguyu karakterize eden sadece birkaç eylem/etkileşimi ve sınırlı sayı veya aralıktaki sonuçları belirtir. Buna karşılık, bir gömülü teori monografi çeşitlerinin aralığı ve kaynağı olan verilerle ilişki içerisinde verilen spesifiklik açısından değerlendirilmelidir.

Yayımlanmış bir makalede ele alınan varyasyonlar aralığı daha sınırlı olabilir fakat yazar en azından bütün çalışmanın belirtmeleri içerdiğini önermesi gerekir.

Kriter 5: Araştırılan olguyu etkileyen geniş koşullar açıklamasında yer almakta mıdır? Gömülü teori tipi bir araştırma, analize katılan açıklayıcı koşulların araştırılan olguya doğrudan alakası olanlarla sınırlandırılmamasını gerektirir. Yani, bu analiz daha makroskobik kaynaklardan türeyen koşulları göz ardı edecek kadar mikroskobik olmamalıdır. Örneğin, ekonomik koşullar, sosyal hareketler, eğilimler, kültürel değerler gibi.

Kriter 6: “Süreç” dikkate alınmış mıdır? Süreçte herhangi bir değişikliği veya hareketi belirlemek ve belirtmek gömülü teori araştırmasının önemli bir parçasıdır. Herhangi bir değişiklik, oluşmasına sebep olan koşullarına bağlanması şarttır. Süreç aşamalar veya evreler olarak veya zaman içerisinde egemen koşullara tepki olarak meydana gelen eylem/etkileşim alışkanlığı ya da hareketi olarak da nitelendirilebilir.

Kriter 7: Teorik bulgular önemli gözükmekte midir? Hangi ölçüde? Önemli olup olmaması teorinin görece öneminin genel anlamda ilerideki çalışmalara teşvik olması ve birtakım olgu hakkında faydalı açıklama getirebilmesi açısından değerlendirilir. Eğer araştırmacı verilerin yansıttığını hiçbir hayal gücü veya iç görü kullanmadan gömülü teorinin yöntemini uyguluyorsa (çünkü iyi bilinen olgular dışında gerçekte ne söylediklerini göremezler) o halde yayımlanan bulgular başarısız olarak değerlendirilebilir. Hatırlanmalıdır ki, araştırmacı ve veri arasında bir etkileşim vardır ve hiçbir metot (ve kesinlikle gömülü teori de buna dahil) bu etkileşimin yaratıcı olmasını temin edemez. Bu analitik kabiliyet, teorik duyarlılık ve eylem/etkileşim inceliklerine duyarlılık (artı bulguları iletmek için yeterli yazma yeteneği) olmak üzere araştırmacının üç özelliğine bağlıdır. Tabii ki bir yaratıcı etkileşim de toplanan veya kullanılan verinin kalitesine bağlıdır. Bir yaratıcı olmayan analiz teknik açıdan araştırmacının teorik amaçları

için yeterli olabilir. Araştırmacı ya verilerin dolgun kaynaklarından yararlanmamıştır ya da yeterince veri toplamamıştır.

Sonuçla İlgili Kriterler

Çalışma yayınlandığı zaman eğer araştırma sürecinin tüm bileşenleri açıkça ortaya konulmuş ve içinde yeterli miktarda ipucu var ise, o halde sunulan teori veya teorik formülasyonlar inandırıcılık açısından değerlendirilebilir. Teorinin hani koşullar altında gerçek ile uyduğunu, pratik ve teorik açıdan faydalı olup olmadığını ve kendini ifşa edip etmediği muhakeme edilebilir. Araştırmacılara ise, işlemlerinin ne kadar kesin ve doğru olduğu ve bu işlemlerin olası yetersizliklerinin farkındalığı kazandırılabilir. Diğer bir deyişle, çalışmalarının sınırlamalarını belirleyip bildirmeleri mümkün olacaktır (Corbin & Strauss, 1990, s.418 – 427).

GÖMÜLÜ KURAM UYGULAMA ÖRNEĞİ 1

ÇOCUKLUKLARINDA YAŞADIKLARI CİNSEL İSTİSMARIN ÜSTESİNDEN GELMİŞ KADINLARIN HAYATTA KALMA VE BAŞ ETME YAPILARI

Susan L. Morrow
Utah Üniversitesi

Mary Lee Smith
Arizona State Üniversitesi

Bu nitel çalışmada çocukluklarında yaşadıkları cinsel istismarın üstesinden gelmiş 11 kadının bireysel hayatta kalma ve baş etme yapılarını incelenmiştir. Ayrıntılı görüşmeler, 10 haftalık bir odak grubu, belgesel kanıt ve katılımcıyı takip kontrolleri ile işbirlikli analiz kullanılmıştır. 160'ın üzerinde bireysel strateji kodlanmış ve incelenmiştir ve sonuçta:

- a)** Hayatta kalma ve baş etme stratejilerinin altında yatan nedensel koşullar,
- b)** Bu nedensel koşullardan doğan olgular,
- c)** Strateji geliştirmeyi etkileyen bağlam,
- d)** Strateji geliştirmeyi etkileyen müdahil durumlar,
- e)** Hayatta kalma ve baş etme stratejilerinin kendileri,
- f)** Bu stratejilerin sonuçlarını tanımlayan kuramsal bir model geliştirilmiştir.

Kuramsal modelin her biriminin alt kategorileri tanımlanmış ve sözlü iletişime dayalı veri ile yansıtılmıştır. Danışma psikolojisi araştırması ve uygulamasının çıkarımları adlandırılmıştır.

Çocuklara yönelik cinsel istismar ABD ve Kanada'daki kadınların %20 ve %45i, erkeklerin %10 ve %18i çocukken istismara uğradığı tahminleriyle bulaşıcı seviyede var olmaya devam ediyor gözüküyor. Uzmanlar bu rakamların en düşük tahminler olduğu konusunda hemfikir (Geffner, 1992; Wyatt&Newcomb, 1990). Bir üniversitenin rehberlik servisinde yardım isteyen öğrencilerin yaklaşık üçte birinin çocukken istismara uğradığı belirtilmiştir (Stinson ve Hendrick, 1992). Çocuk istismarının sonucunda ortaya çıkan psikolojik ve fiziki belirtilerin ciddiyet ve yaygınlığı, tedavi yöntemleri ve ciddi psikolojik belirtiler göstererek yardım isteyen fazla sayıdaki normal bireylerle ilgili kargaşa yüzünden, çocuklukta cinsel istismarın sonuçlarını daha iyi anlamak için kuramsal bir çerçeveye ihtiyaç vardır.

Sonuçlarını anlama çocuklukta cinsel istismarın ve karşılık vermenin iki temel modu belirti ve yapı yaklaşımlarıdır. Aynı şekilde araştırmacılar ve danışmanlar da çocuklukta cinsel istismara yönelik belirti-odaklı yaklaşımı benimsemişlerdir. Cinsel istismarın sonuçlarını uzun bir belirtiler listesi şeklinde tasvir etmek hem akademik hem günlük literatürün bir özelliğidir. Brier ise, cinsel kurban olmanın ilişkilendirme yapıları ve temel etkilerin tanımlanmasını, belirtilerin aksine, savunan daha geniş bir bakış açısını teşvik etmiştir. Mahoney, kişisel anlamın veya gerçeklik yapılarının altında yatan özü sıralama süreçlerini örtük, derinlere kurulu değerlik, gerçeklik, kimlik ve güç olarak anlatmıştır. Duygu, düşünce ve davranış kalıplarının gelişimini yönlendiren, öz ve dünyaya yönelik örtük kuramları anlamının önemini vurgulamıştır. Hayatta kalma ve baş etme incelemesine yapı odaklı bir yaklaşım, özü sıralama süreçleri ile bu belirtileri ilişkilendirmenin yanı sıra, günümüzde bu alanı betimleyen belirti bilimindeki kargaşaya düzen getirecek kavramsal bir çerçeve geliştirme olanağını sunmuştur.

Bazı yazarlar cinsel istismar travmasıyla baş etme yöntemlerini birbiriyle ilişkilendirmiştir. Yine de geleneksel baş etme yöntemleri, kadınlar ve istismardan kurtulanların yaygın olarak kullandığı duygu odaklı ve kaçınmacı baş etme tarzlarını problemlili hale getirme eğilimi göstermiştir. Strickland, danışmanların, belirli baş etme yöntemlerinin etkinliğini belirlerken bir bireyin yaşam koşul-

larını doğru bir şekilde değerlendirmesinin önemini vurgulamaktadır. Banyard ve Graham Berman, baş etme sürecinde bir arabulucu olarak, gücü incelemeye ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Cinsel istismar kurbanı olan çocuk doğası gereği güçsüzdür. Bu yüzden, bu grubun baş etme yöntemlerinin yeniden incelenmesine özel itina gösterilmelidir.

Bu araştırmanın amacı, çocukken cinsel istismara uğrayan kadınların yaşamış tecrübelerini anlamak ve hayatta kalma ve istismarla baş etme şekillerine dair kuramsal bir model oluşturmaktır. Hoshmand'ın da dediği gibi, nitel araştırma stratejileri, özellikle katılımcıların duygularına ve bakış açlarına hitap etmek için uygundur. Ayrıca, doğal yöntemlerin araştırmacının derin yapısal işlemlere girebilmesini sağladığını öne sürmektedir.

Çocukluktaki cinsel istismar iddialarının doğruluğuna, özellikle de sözde kurbanların, istismar deneyimlerinin bir kısmını veya tamamını unuttuğu veya bastırıldığı düşünülürse, büyük derecede dikkat çekilmiştir. Loftus, cinsel istismar alanında çalışan psikologları dikkate çağırarak ve bastırılmış gerçek anıların doğasına dair devamlı araştırmaya davet ederek, geri kazandırılan anıların gerçeğe uygunluğunu doğası gereği belirlemenin zorluklarını özetlemiştir. Yapılandırıcı yaklaşım, Loftus'un endişelerinin önemini kabul etse de, odağı bir bireyin eşsiz dünya görüşü gerçeğine karşıt olarak yaşayabilirliği (faydayı) değerlendirmeye yöneltir. Bu görüşle uyumlu olarak, her gönüllünün kendisini istismardan kurtulan kişi olarak tanımlaması son araştırmaya dahil olmanın kriteridir ve onun hayatta kalma ve baş etme tanımı araştırmanın başlangıç noktasıdır. Katılımcıların hikayeleri ön değerinde onların olgusal gerçeklikleri olarak kabul edilmiştir.

Bu gerçeklikleri soruşturmanın ana metodu temellendirilmiş kuramdır. Verinin sistematik birikimi ve analizinde ve kuramsal bir model oluşturmada yardımcı olan nitel bir araştırma metodudur. Veri analizi yarı yapılandırılmış, ayrıntılı görüşmelerin kayıtlarına ve hayatta kalma ve baş etmenin araştırma örneklemini için ne ifade ettiğine odaklanan 10 haftalık bir grubun video kasetlerine, örneklemin günlükleri ve ilgili diğer yazılarındaki belgesel kanıtlara ve Susan L. Morrow'un saha notları ile günlüklerine dayandırılmıştır.

Yöntem

Nitel araştırma yöntemleri, özellikle insanların deneyimlerine yükledikleri anlamları ortaya çıkarmak için çok uygundur. Katılımcıların istismar deneyim-

lerine yönelik anlayışlarını açığa kavuşturmak için seçilen yöntemler şunlardır:

a) Veri üzerine önceden belirlenmiş sınıflamaları kabullenmek yerine, etkilere geçerek kodlar, kategoriler ve temalar oluşturmak,

b) Veriden işleyen hareketle hipotezler ve iddialar oluşturmak ve örneklemin istismar, hayatta kalma, baş etme deneyimleri yazılarını incelemek.

Örneklem

Araştırma örneklemini, çocukken cinsel istismara uğramış, yaşları 25 ve 72 arasında değişen, 11 kadındır. Bir kadın Afro Amerikalı, diğeri Batı Hint Adalarındandır ve geri kalanlar Kafkaslar'dır. 3 tanesi, lezbiyen, 1 tanesi biseksüel ve 7 tanesi de heteroseksüeldir. 3 kadın fiziksel engellidir. Katılımcıların eğitim seviyeleri eşit mezuniyet derecesinden yüksek lisans mezununa kadar değişiklik göstermektedir.

Taciz deneyimleri, bir aile dostunun tek seferlik tacizinden tutun 18 yıl boyunca sürekli devam eden çoklu faillerin sadistik tacizine kadar gitmektedir. İlk tacizin yaşı bebeklikten 12 yaşa kadar uzanmaktadır, taciz 19 yaşına kadar devam etmektedir. Tüm örneklem, tek bir 12 basamaklı oturumdan, yıllar süren psikoterapilere kadar danışmanlık veya iyileşme süreçlerinde bulunmuşlardır.

Araştırmada yer alan örneklem, cinsel istismardan kurtulan kişilerle çalışma üzerine deneyimleri ile tanınan terapistler tarafından Güneybatı'daki büyük bir metropol civarından seçilmiştir. Her psikolojik danışmana çalışmayı ayrıntılı bir şekilde anlatan bir mektup gönderilmiş, benzer bir mektup ta, bundan istifade edebilecek veya çalışmada yer almakla ilgilenen danışanlara verilmek üzere eklenmiştir. İlgilenen danışanlar sırayla araştırmacı Susan L. Morrow'u aramışlardır. 12 danışandan 11'i araştırma örneklemini olmuş, 12.si şahsi nedenlerden dolayı katılmayı reddetmiştir.

Muhtemel örneklemlerle Susan L. Morrow ile irtibata geçtiklerinde, incelemenin amacı ve kapsamı görüşülmüş ve bir ön görüşme için randevu verilmiştir. Görüşmenin başında, gizlilik ve katılımdan doğabilecek olası duygusal sonuçlara vurgu yapılarak bilgilendirilmiş rıza konuşulmuştur. Bir danışan rızasına dair imzayı attıktan sonra sesli kayıt veya videoya alma başlamıştır. Her danışan araştırmada kendi rumuzunu seçmiş ve araştırma basılmadan önce ondan yapılan alıntılar veya diğer bilgileri gözden geçirme fırsatı verileceğine dair söz verilmiştir.

Veri Toplama Yöntemleri

Cinsel istismardan kurtulan 11 örneklemin her biri, 60 ile 90 dakika arasında değişen ayrıntılı, açık uçlu bir görüşmeye katılmıştır. Burada şu sorular sorulmuştur:

“Şu anda benimle paylaşabileceğin kadarıyla, cinsel istismara uğradığında sana neler oldu, anlat” ve “hayatta kalmanı sağlayan ana yöntemler nelerdi?”. Morrow’un cevapları aktif dinleme, empatik yansıtma ve minimal cesaretlendiriciler içermektedir.

İlk görüşmeden sonra, görüşülen 11 kişiden 7’si odak grubu katılımcıları olmuştur. 4 tanesinden 2’si grup başladıktan sonra görüşüldüğü için ve diğer ikisinin de başka işleri olduğu için gruptan çıkarılmıştır. Grup, hayatta kalma ve baş etmeye odaklanan inter aktif bir ortam sağlamıştır. İlk görüşmede örneklem “kurban”, “hayatta kalma” ve “baş etme” kelimeleri ile ilgili beyin fırtınası yapmıştır. Grup takip oturumları, örneklemin veri analizi ve onların kendi araştırma sorularından doğan kategorileri keşfiyle İlkine dayandırılarak gerçekleştirilmiştir. Bu da Morrow tarafından tavsiye edilmiştir. Morrow, başlangıçta daha pasif bir müdahaleden sonlara doğru tam katılımcı bir role bürünerek, araştırmacının katılımcı rolünü üstlenmiştir.

Analizin temel özelliği Morrow’un öz yansıtmalarıdır. Morrow’un şahsi öznel deneyimleri kaydedilmiş ve bunu takiben örtülü çatışmalar ve varsayımlar incelenmiştir. Belgesel kanıtlar, veri bütününe tamamlamıştır. Bu veri, katılımcıların hem bağlantılı olarak hem de projeden bağımsız yazdıkları günlükleri, sanatsal üretimleri ve katılımcıların yaşamlarının önceki zamanlarından kalma şahsi yazıları içermektedir.

Veri Toplama Analiz ve Yazma

Nitel araştırmada kesinliğe yönelik ana endişe, kanıtsal yeterlidir. Bu da alanda yeterli zaman, ve veri olarak kullanılan kanıt bütününe kapsam genişliğidir. Veri, 220 saatin üzerindeki 165 saatten fazla süren görüşmeler ve 16 aydan fazla bir zaman zarfında örneklemin izleme etkileşimini içeren 24 saatlik grupla psikolojik danışma oturumları, sesli ve görsel kayıtlardan oluşmuştur. Veri esası, yazılar, saha notları, katılımcılarla paylaşılan belgeler gibi 2000’in üzerinde sayfayı içermiştir.

Analitik süreç veriye dahil olmaya dayandırılmış ve temellendirilmiş kuram teorisini karakterize eden düzenleme, kodlama ve karşılaştırmaları tekrar

etmiştir. Analiz, bireysel sözcük, tümce ve cümlelerden oluşan metnin dakikalık bölümlerinin incelemesi olan açık kodlama ile başlamıştır. Srauss ve Corbin açık kodlamayı, veriyi parçalara bölen, bazı kategorilerini, onların özelliklerini ve boyutsal yerlerini tanımlamamıza izin veren olarak tanımlamaktadır. Örneklemenin dili hayatta kalma ve baş etme yöntemleri için, Nvivo kodları denilen kısa betimleyiciler tarafından tanımlanan, kod ve kategori belirtkelerinin gelişimine rehberlik etmiştir. Bu kod ve kategoriler, gittikçe artan karmaşık ve müdahil kategorileri sunarak sistematik bir şekilde kıyaslanmış ve zıtlıkları görülmüştür.

Morrow aynı zamanda analitik süreci zenginleştirmek ve belgelemek, örtülü düşünceleri açık hale getirmek ve veri programını genişletmek için, analitik ve öz-yansımali notlar yazmıştır. Analitik notlar, sorular, düşünceler ile gelişmekte olan kuram ve veriye yönelik spekülasyonlardan oluşmuştur. Analizin verileri sunulurken iki not tarzına da yer verilmiştir. Analitik notlar toplanmış ve kodlar ile yeni gelişen kategorilere gönderme yapması için analitik bir günlük tutulmuştur. Kodları kategorilerin altında düzenlemek ve yeniden düzenlemek için hareket ettirilebilen etiketleri olan büyük karton posterler kullanılmıştır.

Açık kodlamayı, veriyi kategori ve alt kategorileri arasında bağlantılar oluşturarak veriyi toparlayan eksensel kodlama takip etmiştir. Bu aşamadan kategoriler doğmuş ve bunlar Nvivo kategorisi etiketleri olarak atanmışlardır. Son olarak, seçici (selektif) kodlama gelmiştir. Seçici kodlama, ana yöntemini seçme, onu diğer kategorilere ilişkilendirerek bu bağlantıları örnekleri doğrulama veya yalanlama için araştırma yaparak, doğrulamak ve ileri düzenleme ve geliştirmeye ihtiyaç duyan kategorileri doldurma sürecidir.

Kod ve kategoriler doygun yeni analiz yeni kod veya kategoriler üretmeye başlayana kadar ve temellendirilmiş kuram paradigma modelinin ana kategorilerine tüm veriler katılır hale gelene kadar düzenlenmiş, kıyaslanmış ve karşılaştırılmıştır. Ana durumun kriterleri şunlardır:

1. Bir kategorinin diğer kategorilere kıyasla merkeziliği,
2. Veride görülme sıklığı,
3. Her şeyi içermesi ve diğer kategorilere bağlanma kolaylığı,
4. Daha genel bir kuram için çıkarımların netliği,
5. Kategorinin detayları işlendikçe kuramsal güce olan yönelimi,
6. Boyutlar, özellikler, koşullar, sonuçlar ve stratejiler yönünden maksimum varyasyona olanak tanınması.

Fine'in araştırma yapılanların sesine tek araç olmanın ötesine geçilmesi yönündeki tavsiyelerine uyularak, araştırmacılar, örneklemi araştırma grubunun önemli üyeleri olarak dahil etmek istemişlerdir. Sonuç olarak grubun tamamlanmasının ardından sonra 7 grup üyesine odak grubundaki verinin yardımcı analisti olmaları teklif edilmiştir. 4'ü bunu kabul etmiş, 2'si bu aşamada asıl taahhütlerini aşmamayı tercih ederek katılımlarını sonlandırmışlardır, bir üçüncüsü fiziksel sorunlardan dolayı reddetmiştir. 4 yardımcı analist yardımcı katılımcı araştırmacıları olarak adlandırılmıştır. Morrow ile bir yıl boyunca görüşmeye devam etmişlerdir. Örneklem onayının ana kaynağı olarak görev almışlardır, katıldıkları grup oturumlarının video kasetlerini incelemişler, kategoriler önermişler, oluşan kuram ve modeli gözden geçirmişlerdir. Örneklemden seçilen yardımcı araştırmacılar veri analizinde işbirliği yapmak için Morrow tarafından onlara öğretilen temellendirilmiş kuram ilkeleri ve prosedürlerinin yanı sıra doğal sezgilerini de kullanmışlardır.

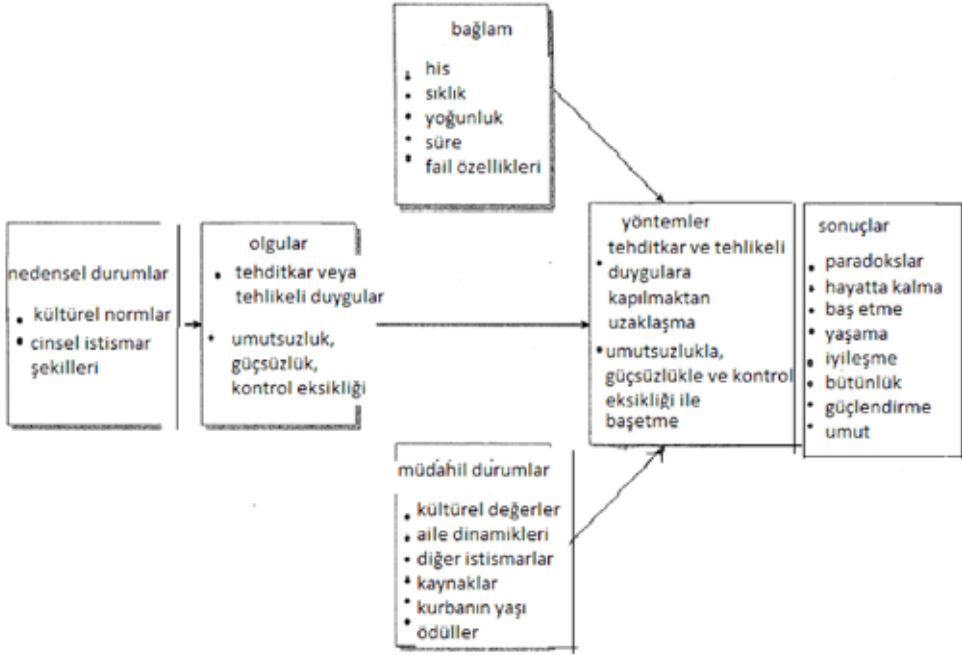
Morrow her hafta disiplinler arası nitel araştırma kolektifiyle veri toplama, analiz, araştırma tanımının yazılması için bir araya gelmiştir. Grup Le Comte ve Goetz (1982)'in de dediği gibi analiz ve yazının akran incelemesini temin etmiş böylece araştırmacı ve kuramsal hassasiyeti artırmış, selektif dikkatsizliğin üstesinden gelinmiş ve ortam algısı geliştirilmiştir (Glaser, 1978; Lincoln&Guba, 1985).

Sorumluluk, örneklem ve iş arkadaşlarıyla süre giden konsültasyonlar ve araştırma sürecinin, kodlar, kategoriler ve modelin dönüşümünü ana hatlarını gösteren denetim izi elde ederek sağlanmıştır(Miles&Huberman, 1984). Denetim izi araştırma aktivitelerinin kronolojik anlatı girdilerinden oluşmaktadır. Bunlar da girdi öncesi kavramsallaştırmalar, alana giriş, görüşmeler, transkripsiyon, öncelikli kodlama çabaları, analitik aktiviteler hayatta kalma ve baş etme kuramsal modelinin değişimidir.

Denetim izi ayrıca incelemenin temelini oluşturan 166 adet Nvivo kodunun listesini içermiştir. İspata yönelik insan bilişsel önyargılarından dolayı (Mahoney, 1991), onay elde etmek için (Erickson, 1986) kanıtı yalanlamaya yönelik aktif bir araştırma gerekmiştir. Analizin sonucunda yapılan bazı savların yanlışlığını ispatlamak için veriler taranmıştır. Erickson (1986) tarafından da tavsiye edildiği üzere, uyumsuz vaka analizi gerçekleştirilmiş ve katılımcılardan uyumsuzlukların sebeplerini belirlemeleri istenmiştir.

Sonuçlar

Staruss ve Corbin'in (1990) bakış açısından dönüştürülen ve yeni araştırmadan geliştirilen, çocukluktaki cinsel tacizden kurtulma ve onunla baş etmeye yönelik temellendirilmiş kuram modeli şekil 1'de görülmektedir:

şekil 1 çocukluktaki cinsel istismardan kurtulma ve başetme için kuramsal model

Cinsel İstismara Yönelik Nedensel Koşullar Olgusu

Veriden, cinsel istismarla ilgili belirli olgusal deneyimlerle sonuçlanan, iki nedensel koşul ortaya çıktı. Bu nedensel koşullar:

- a) Kültürel normlar,
- b) Cinsel istismar şekilleridir.

Baskın olma, teslimiyet, şiddet, kadınlara kötü davranma, istismarı inkar ve çocukların güçsüzlüğü gibi kültürel normlar cinsel istismarın işlendiği ana konuyu oluşturmuştur. Paula'nın (tüm isimler rumuzdur) deneyimleri bu normlardan bazılarını sergilemiştir. Babası baskınlığını annesine fiziksel ve cinsel istismarla ve Paula ile annesine (...) şeklindeki müstehcen ifadelerle dayatmıştır.

Arzulu bir porno okuyucusudur ve sürekli Paula'yı banyoya çağırıp ona kendi dergilerden resimler göstermiştir. Onun küvette veya havuz kenarında güneşlenirken fotoğraflarını çekmiştir. Babasının ona yönelik istismarının çoğunu "gerçekten tahmin edemeyeceğiniz kadar fiziksel, eşek sudan gelinceye kadar döverdii" olarak anlatmıştır. Audre, cinsel tacizcisinin onu "sadece" bir kez dövdüğünü belirttikten sonra "aslında beni bir daha hiç öyle kırbaçlamadı. Bir daha asla. Ve hiç bunu yapmak zorunda kalmadı. Ona ne zaman dirensem, sadece bana bakardı" yorumunu yapmıştır. Baskınlık, şiddet ve çocukların güçsüzlüğü Audre'nin hayatında bir noktada onun istismarına ortam oluşturmak için birleşmiş, tıpkı istismarı inkar veya hayatındaki önemli insanların istismar potansiyeli ve diğer kurbanların hayatlarında olduğu gibi. Yaşlı bir komşusu tarafından cinsel istismara uğradıktan sonra Liz anne babasına komşusunun çektiği fotoğrafı göstermek için eve götürtürmüş ve Liz anlatmaya devam ediyor "annem gözümün içine baktı ve 'sana birşey yapmadı, değil mi?' dedi". Korktuğu için Liz "hayır, bana bir şey yapmadı" demiştir.

İkinci nedensel koşul işlenmiş cinsel istismarın değişik şekillerinden oluşmuştur. İstismarlar dokundurma, özel hayata müdahalede bulunarak tecavüzde bulunma ve dolu silahı cinsel organa sokmaya kadar gidiyor. Bu istismar şekilleri veri analizi yoluyla beş kategoriye ayrılmıştır. Bunlar: Fiziksel olmayan cinsel istismarlar, fiziksel sarkıntılık, cinsel eylemlerde bulunmaya zorlanma, penetrasyon ve cinsel işkencedir.

Tüm kurbanlara uygulanmış olan fiziksel olmayan cinsel tacizler, suçu işleyenlerin cinsel konuşma yapmaları, çocuğu seksi pozlarda veya çıplak olarak fotoğraflamak, kendi cinsel organını çocuğa gösterme, cinsel alaylar ve dalga geçme, çocuğun önünde cinsel faaliyette bulunmak ve çocuğu cinsel faaliyete katılmaya davet etmekten oluşmuştur. Tüm örneklemin yaşamış olduğu bir diğer deneyim de fiziksel sarkıntılık da şunları içermiştir: Cinsel dokunma, çimdikleme, dürtme, gıdıklama ve çocuğa nesnelere okşamak, çocuğun üstündekileri veya kıyafetlerini çıkarmak, cinsel temasın gerçekleştiği şekilde çocuğu tutmak, çocuğa mastürbasyon yapmak, sağlık ve temizlik için gerekli olan eylemleri aşarak çocuğun cinsel organlarını yıkama ve incelemede aşırıya gitme ve çocuğa oral seks yapma. Örneklemin 7'si mastürbasyon, kadın veya erkek organına oral seks uygulama gibi cinsel eylemde bulunmaya zorlanmıştır. Kurbanlardan en az 5'i, parmak, el, penis, silah, bıçak veya diğer aletlerle vajinal, ağızdan ya da anal ola-

rak penetrasyona uğramış, diğer 4'ü amnezik dönemden dolayı penetrasyondan emin değildir.

Kültürel Normlar Ve Cinsel İstismar Şekillerinden Doğan Olgular

Nedensel sonuçlar, kurbanların maruz kaldığı kültürel normlar ve cinsel istismar şekilleri, katılımcıların anlattığı şekliyle öznel olgu türünde 2 ana kategoriye ayrılmıştır: **a.**Kurbanların tehditkar veya tehlikeli olarak algıladıkları duygulara boğulmak, **b.**Umutsuzluk, güçsüzlük ve kontrol eksikliği yaşamadır.

Bu kategoriler Herman'ın (1992)'ın "travmatik olayın dışa vurma özelliği umutsuzluk ve korkuya teşvik etme gücüdür" şeklindeki travmatik reaksiyonlar tanımını desteklemektedir ve genişletmektedir. Bu araştırma, korkunun, cinsel istismardan kurtulmuş insanların yaşadığı travmanın karakteristik duygularından sadece biri olduğunu vurgulamaktadır. İncelemedeki kurtulanların çoğu, ama hepsi değil, korkuyu yaşamış, hepsi korku, acı, histeri duygularının eziciliğini hissetmiştir.

Meghan, grubun ilk gecesinde, "duygularımı hissetmekten kaçınmak için, diğer insanlara karşı çok yetenekli bir yardımcı oldum" dediğinde bu olgulardan birini önceden belirtmiş olmuştur. Veri genelinde, diğerleri onun kelimelerini tekrar etmiştir. Bu kategorinin oluştuğu analitik an, Morrow (in vivo kodları italik yazılmıştır) tarafından yazılan aşağıdaki analitik notta verilmiştir:

Daha yüksek bir soyutlama seviyesine ulaşıyorum. Kapsayıcı kategori duygulardan korunma mı? Çoğu kategori onun altında sınıflandırılır: İnsan hikayelerden kurtulmak için konuşur; duyguların yoğunluğu daha azdır. Orgazm taklidi yapın, çünkü sizin fiziksel duygularınız yoktur. Duygularla başa çıkmak, öfkeyi belirtmek, duyguların baskısını boşaltmak için sanat kullanıldı, duygularla başa çıkmak için ilaç kullanın (ve daha bir sürü komplike iletişim).

Var olan ve yeni oluşan kodlar ve kategoriler bu kategori ile kıyaslanmış ve karşılaştırılmıştır. Kategori veriyi içine alacak şekilde değiştirilmiştir. Bu da örneklemin öznel olarak tehditkar veya tehlikeli diye tanımladıkları duygular, tehditkar veya tehlikeli duygular altında ezilmek olarak adlandırılan olguyu yaratmıştır.

Duygular altında ezilmenin yanı sıra, örneklem "umutsuzluk, güçsüzlük ve kontrol eksikliği" diye adlandırılan şeyi yaşamışlardır. Lauren, 2.kurama dair o suçu işleyenin gücünün yayılmasını resmeden bir misal vermiştir.

“O orada dikiliyor. Önce bir silüet, ve sonra yüzü ve vücudu görünüyor. O küçük, ama arka ışık onun boyunu uzun gösteriyor ve o devasa görünüyor, tıpkı bir gardiyan gibi. O hep orda değil ama sanki olabilirmiş gibi de. O orada olmadığında, uzaklarda onu arıyorum ve o beliriyor. Saatlerce orada dikiliyormuş gibi görünüyor. Sen güçsüzsün, kontrol bende der gibi”.

Lauren, istismarı sırasında sadece güçsüzlük yaşamamış, onun kontrol eksikliği rüyalarına ve tek başına kaldığı anlara da hakim olmuştur.

Hayatta Kalma ve Baş etme Yöntemlerinin Geliştiği Bağlam

Hayatta kalma ve baş etme yöntemleri, tehditkar ve korkutucu duygular altında ezilme ve güçsüzlük yaşamaya karşılık olarak geliştirilmiştir. Bu yöntemler hem nedensel koşullar özellikle cinsel istismar şekilleri, hem de sonuçsal olgularla ilgili bağlamsal işaretçilerden etkilenmiştir. Bu bağlamsal işaretçiler, hisler, sıklık, yoğunluk, süre ve suçu işleyen özelliğlerinden oluşmuştur.

Cinsel istismar esnasında kurbanların yaşadığı hisler orta ile yüksek yoğunluk arasında değişerek uyarılmadan acıya doğru değişiklik göstermiştir. Cinsel istismar sıklığı ve süresi tek bir seferden, yıllar süren cinsel tacize kadar uzanmıştır ki bu da günlük gibi sık veya nadiren yazdan yaza şeklinde oluşabilmiştir. Suçu işleyen özellikleri, bir suçlu veya iki cinsten de çoklu suçluya kadar uzanmıştır. Bunlar hep kurbanlarından yaş ve kilo yönünden daha büyüktür ve kan bağı olan akrabalarından yabancılara kadar değişkenlik göstermektedir. Tehditkar ve tehlikeli duygular altında ezilme ve umutsuzluk, güçsüzlük, ve kontrol eksikliği yaşamak ta fiziksel ve duygusal his çeşitleri yönünden değişkenlik göstermiş, yoğunluk, sıklık, ve süre bakımından değişip, asıl istismar bittikten sonra bile sıklıkla yıllar boyu sürmüştür.

Hayatta Kalma ve Baş etme Yöntemlerini Etkileyen Müdahil Durumlar

Bağlama ek olarak, örneklemin hayatta kalma ve baş etme yöntemleri seçimini etkileyen geniş çaplı, müdahil durumlar da vardır. Müdahil durumlar: Kültürel değerler, ailenin tavrı, değerleri inançları ve dinamikleri, mevcut diğer istismarlar, kurbanın yaşı, istismara eşlik eden ödüller ve dış kaynaklardır.

Özellikle etkili olan kültürel değerler, seks ve cinsel istismarla ilişkili dini yapıdır. “Bence suç Katoliklikte itici güçtür. Tacize uğradıktan sonra suçluluk hissettim. Katoliklikle alakalı şeyleri, cinsel tacize maruz kalma meseleleri ile bera-

ber işleyen bir tandem gibi gördüm. Kadınlardan bir tanesi; “Biz büyük bir aileyiz. Ailemizde herkes, herkesi ...di.” diye övünen amcasını örnek göstererek, ensesti kapatan (ört bas eden) aile normlarından birini gün yüzüne çıkarmıştır. Alkol ve alkolle ilgili dinamikler hemen her ailenin olmazsa olmaz bir parçasıdır ve cinsel tacizin, duygusal ve fiziksel tacize eşlik etmediği vakalar çok nadir görülmektedir. Failler kurbanlara ödülleri veya iltimaslar sağladıklarında, kurbanların iş birliği yapma olasılığı artıyordu fakat görünen o ki yaşadıkları kafa karışıklığı ödüllendirilmeyenlere göre daha fazladır.

İstismara uğrayanların yaşları çocukluktan on dokuz yaşına kadar farklılık göstermiştir. Veri analizi istismara uğradığında kurbanın yaşına dair sadece bir kalıbı ortaya çıkarmıştır. Ayrışma literatürüne uyumlu olarak, ciddi kopma kalıpları geliştirmiş örneklemin tümü çocukluklarında veya çocukluklarının ilk yıllarında cinsel istismara uğramışlardır. Hepsi o zamandan beri arkadaşlarına, partnerlerine veya danışmanlarına sığınıp duygusal destek almış olsalar da, sadece bir örneklem istismarına dıştan müdahale yaşamıştır. Liz’in vakasında (“sana bir şey yapmadı, değil mi?”) olduğu gibi, olası yardımcıları isteksizdir veya istismarın gerçekleştiğini görmüyordur. Buna rağmen, bir vakada, istismardan haberdar olan ancak onu durdurmaya gücü yetmeyen bir büyükanne şimdilerde mağdurun hayatını ve aklını kurtardığına inandığı desteği vermiştir.

Çocukluktaki Cinsel İstismardan Kurtulma ve Baş etme Yöntemleri

Yukarıda tanımlanan bağlamın varlığı ve müdahil koşullar ışığında, iki kapsayıcı olgu hayatta kalma ve baş etme için 2 ana paralel yöntemin geliştirilmesine ön ayak olmuştur. Bunlar: Tehditkar ve tehlikeli duygulara kapılmaktan kaçınma ile umutsuzluk, güçsüzlük ve kontrol eksikliğini yönetmektir. Yardım etmek için o kadar az kaynak vardır ki örneklemin bahsettiği yöntemlerin çoğu içsel odaklı veya duygu odaklıdır. Her ana kategorinin altındaki kategoriler aşağıda şekil 2’de verilmiştir.

Hayatta Kalma ve Baş Etme Stratejileri	
<p>Tehditkar ve tehlikeli duygular altında ezilmekten kaçınma,</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Duyguların yoğunluğunu azaltma, 2. Duygulardan kaçma, kaçınma, 3. Daha fazlasını, daha az korkutucu duygularla değiştirmek, 4. Duyguları deşarj etme, salma, 5. Duygularla ilgili olarak Bilmemek, hatırlamak, 6. Duyguları, idare edilebilir parçalara ayırmak. 	<p>Umutsuzluk, güçsüzlük ve kontrol eksikliğini yönetme,</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Direnme yöntemleri, 2. Kontrol yanılısaması yaratacak şekilde istismarı yeniden tanımlamak, 3. Travmaya galip gelmeye çalışmak, 4. Hayatın diğer alanlarını kontrol etme, 5. Onay veya istismar kanıtı ihtiyacı hissetme, 6. Gücü reddetme.

Şekil 2: Çocukluklarındaki Cinsel İstismardan Kurtulmuş Kadınların Hayatta Kalma ve Baş Etme Yöntemleri

Tehditkar ve Tehlikeli Duygular Altında Ezilmekten Kaçınma

Cinsel istismara uğramış olmak, çocuk kurbanlarda kafa karıştırıcı ve yoğun duygular yaratmıştır. Hüzün, acı, öfke gibi ezici duyguları işlemek için gerekli bilişsel becerileri olmayan bu çocuklar ezilmekten kaçınmak için yöntemler geliştirmiştir. Bu yöntemler: Rahatsız edici duyguların yoğunluğunu azaltma, duygulardan kaçma kaçınma, ezici duyguları, daha az korkutucu duygularla değiştirmek, duyguları deşarj etme, salma, tehditkar duyguları yaratan deneyimleri bilmemek veya hatırlamak ve ezici duyguları, idare edilebilir parçalara ayırmaktır.

Bu araştırmadaki katılımcıların kullandığı ilk yöntem duyguların yoğunluğunu azaltmaktır. Örnekleme, nihai duyguları daha az yoğun hissetmek için istismarlarını yeni bir çerçeveye oturtmak adına çeşitli metotlar kullandılar oluşan veya olmakla korkutan negatif duyguları köreltme, hissizleştirme veya bu duyguları yaşamama veya kendilerini rahatlatma. Kurbanlar zihinsel ve sözlü olarak, istismarlarını farklı çerçeveye oturtarak onlara bu suçu işleyenleri mazur gösterme veya travmanın önemini en aza indirme yolları bulmuşlardır. Lisa “onu asla, ama asla suçlamadım... o sadece bir erkekti... daha iyisini bilmiyordu” demiştir. Örnekleme, oluşan yoğun duyguları değiştirmek için alkol, uyuşturucu,

sigara ve yiyecek gibi maddelerle veya uyuyarak ve depresif olarak bu duygularını köreltmişler, kendilerini hissizleştirmişlerdir. Liz, hissetmesine izin vermediği öfkeyi bastırmak için depresyona girmiştir. Örnekleme, duyguların oluşmasını çeşitli yollarla engellemişlerdir. Paula “duygular, kelimelerin içinde gizlidir” yorumunu yapmıştır. Yani hissetmemek için bir diğer yöntem konuşmamaktır. Bunun yerine Meghan deneyimlerini incelemiştir: “kendi kafamın içinde yaşıyordum.” bu duygular oluştuğunda, katılımcılar “tıkındılar” veya bilinçli olarak onları bastırdılar. Liz tarçınlı kurabiyelerle beraber duygularını yutarak “beni ne kadar rahatsız ettiğini umursamadım, duygularımı bastırdım” demiştir. Örnekleme kendilerini rahatlatmak için birkaç çeşit yöntem kullanmıştır. Ama ya huzuru kendi dışında bulmuştur: “büyükannem çok ruhani bir insandı... bizi sallayıp bize şarkılar söylerdi”. Dışardan huzur bulamayanlar, kendilerini hayvanlar veya oyuncak bebeklerle yetiştirdiler. “kağıt bebeklerle oynardım... onlar benim arkadaşlarımdı. Bana asla zarar vermezlerdi.” Örnekleme grubu karşılanmayan duygusal ihtiyaçlarını gidermek için değişik yöntemlerden faydalandılar: “beni güzelleştirdiği ve beni sevdiğiniz anlamına geldiği için cinsel ilişkiyi doğrulama için kullandım”. Meghan küçüklüğünden beri ailesinden onay, dikkat ve takdir görerek “anne tavuk” oldu. Örnekleme ruhsal olarak birkaç yoldan baş etmişlerdir. Kimileri istismarlarını desteklediğini düşündükleri dini sistemleri reddederken bazıları da tanrıya dua ederek veya ona öfkelenerek spiritüel avuntu veya rahatlama bulmuştur. Bazıları da alternatif spiritüel yollar aramıştır. Kitty tanrının ona baş edemeyeceğinden fazlasını vermeyeceğine inanmıştır.

Ezilmekten kaçınmanın diğer bir yöntemi de tehditkar ve tehlikeli duygulardan kaçınma veya kaçmadır. Pek çok örnekte, benzer bilinçaltı kategorileri (örn. Uyuşturucu veya alkol) farklı aşamalara olanak tanımıştır. Önceki bir örnekte, alkol duyguların yoğunluğunu azaltmanın bir yolu olarak bu duyguları köreltmek ve hissizleştirmek için kullanılmıştır. Takip eden örneklerin bazılarında alkol kaçma için kullanılmıştır. Kaçma ve kaçınma stratejileri 2 sorun sergilenmiştir. Kaçma ve kaçınma yöntemleri hem problem hem duygu odaklı bir şekilde almıştır (Folkman ve Lazarus,1980,1985) ve fiziksel olarak istismardan kaçma kaçınma, istismarı inkar etme, gerçekliğinden kaçınma veya zihinsel ya da duygusal olarak ayrılmaktır. Fiziksel olarak istismardan kaçma girişimlerinde, katılımcılar odalarına gitmişler, kaçmışlar, evden ayrılmışlardır, genç yaşta evlenmişler veya kendilerini diğerlerinden ayırmışlardır. “sonsuz dek kendimi izole ettim”. Fiziksel

kaçış imkansız görüldüğünde, çocuktan ergenlere kadar uzanan bazı mağdurlar istismardan kaçmak için ölmeyi düşünmüş veya gerçekten intihara kalkışmıştır. Cinsel istismarı veya ilgili fiziksel istismarı önlemek için, Örneklem faillerinin dikkatini dağıtmaya, onları tacizden konuşarak vazgeçirmeye çalışmışlar veya durmalarını söylemişlerdir. Velvia “böyle devam etmesini istedim ve “sadece okuyalım” dedim. Ayrıca tehlikeyle ilgili ileri sezgiler geliştirdiklerini veya cezalandırılmaktan veya daha fazla istismar edilmekten kaçınmak için istismarlarıyla ilgili diğerlerine yalan söylediklerini belirtmişlerdir. Örneklem hem fiziksel hem de şekilsel anlamda saklanarak istismardan kaçmaya çalışmışlardır. Meghan aşırı iyi davranarak görünmez olmak için uğraşırken, Ananda, bir kanyona sığınmıştır. Danu’nun karmaşası şiirlerinde kendini gösteriyor : “var olmak istemedim/’bayan akıllı bıdık’/daha sessiz olmaya çalıştım/daha gizli ve özel/kimse beni fark etmese/daha güvenli olacağımı biliyordum”. Lauren ve Kitty aşırı bol kıyafetleriyle vücutlarını gizlemişlerdir. İstismar gerçeklerinden kaçmak veya görmezden gelmek için, örneklem dileklerde bulunmuşlar, hayaller kurmuşlar, inkar etmişler, kaçınmışlar ve minimize etmişlerdir. “bir şeylerden kaçıyorum... İnkârın öteki yüzü. Buna bakmayacağım.” Lauren, hikayeyi geride bırakmış ve istismar zihninde gitgide daha az gerçek görünmeye başlamıştır ta unutulana dek. Bazen mağdurlar zihinsel veya duygusal olarak ayrılmışlardır. Kitty “ beni buradan çıkar aklım!” demiş ve yapmıştır da. Bazıları dar bakış açısı, asılı kalma, “uzaklaşma” veya kendi vücutlarından veya diğer insanlardan ayrılma yaşamışlar anında “bu gezegenden spiritüel bir ayrılış gibi” diye tanımlamışlardır.

Araştırma katılımcılarının ezilmekten kaçışlarının bir diğer şekli de tehditkar ve tehlikeli duyguları daha az üzücü olan diğerleriyle değiştirmektir. Bu ezici duygular, daha yoğun olan diğer duyguların üstelemesiyle; onları daha az tehditkar “yedek” duygularla değiştirerek veya zararsız duygular üreten aktivitelerle dikkatlerini dağıtarak değiştirilmiştir. Örneklem, kirli düşüncelerden, fiziksel olarak onları silip atarak kurtulmuştur. Bazıları duygusal acıyı bastırmak için öz-sessizleştirme gibi kendiliğinden oluşan fiziksel acıyı kullanmıştır. kitty, “fiziksel acı, duygularımı hissetmekten beni alıkoyuyor. Anoreksim buradan kaynaklıyor yememenin verdiği fiziksel acı. Acı duyuyorken hiç bir şey hissedemiyorum” demiştir. Acı ve hüznün duygularını tehlikeli bir şekilde yaşayan kadınlar, anında kızgınlık veya öfkeye geçiş yapma yetisi geliştirmişler, onları etkisi altına alan tehdit edici acıyı ikincil olarak bahsettiklerimizle telafi etmişlerdir. Diğerleri

ise, daha tehlikeli duygular olan kızgınlık ve tecavüzü gözyaşlarına dönüştürerek atlatmışlar:“yaklaşık iki saniyeliğine bir ‘kızgınlık’ yaşıyorum, sonra ağlıyorum; bu da üzüntüye dönüşüyor.” Bunların dışında örneklem kendilerini duygularından zararsız ve güzel duygular yaratan aktivitelere yönelerek soyutlamışlardır. “ ktır ktır beni içimdeki acıdan soyutluyor”;“ diğer şeylere baktım” demişlerdir.

Duyguların altında kalmaktan kaçınma için 4. Strateji, deşarj olmak veya duyguları boşaltmaktır. Fiziksel aktiviteler günlük yazma veya “duygulardan kurtulmak” için konuşmayı kapsamıştır. Esprinin kullanımı özellikle çok etkilidir. Bir katılımcı, olağan 12 seferlik görüşme selamlamasını taklit ederek (“benim adım Paula ve ben bir alkoliğim”), “merhaba Paula, ben de üzgünüm” demiştir. Ayrıca gerilimi boşaltmak için bağırmışlar veya çılgık atmışlardır. Aşırı yarışmacı ruhlu bir atlet olan Paula, atletizmden öz-yaralamaya kadar giden fiziksel stratejiler kullanmıştır. Tenine kesikler atmış ve duygularını boşaltmak için kusmuştur. “ gidip arınacağım ve hop kendimi hafiflemiş ve daha iyi hissedeceğim ve bazı duygularımdan onları salarak kurtulacağım.” Sanatsal girişimler de boşalmayı sağlamıştır :”şu an bu duyguları hissedersen resim çizebilirim ve kendimi çok daha iyi hissetmeyebilirim, ama üzerimde daha az baskı hissedirim.”demişlerdir.

Tehditkar veya tehlikeli duygularla ilişkili deneyimleri bilmemek veya hatırlamamak beşinci stratejidir. Temel anıları, temel bilgi, ipucu veya kanıtları, tensel duyguları, sezgi, duygu veya hisleri içeren karmaşık bir kategoridir. Cinsel istismara uğramış olmanın yarattığı en rahatsız edici ve zor yönlerinden biri başat anılardır. Neredeyse her katılımcı, istismarı çerçevesinde bir dereceye kadar hafıza kaybı yaşamış, tıpkı Velvia'nın yorumlarında görüldüğü gibi. “hatırladığım bazı şeyler var, ama sadece belirli bir noktaya kadar, ve sonra ne olduğunu bilmiyorum. Durduğu nokta, kafama takılıp kalıyor...” bazı katılımcılar cinsel tacize uğradıklarını hatırlamak için başat bilgiye dayanmıştır. Audre, “istismarı bilmemin tek sebebi, tacizcimin yaklaşık bir yıl önce bana anlatmak için araması” diyor. Mağdurların istismara dair dışsal kanıt veya ipuçları arayışları içinde dedektif çalışma yaygındır. Bazıları kardeşlerinden veya onlara zarar vermemiş olan anne babalarından bunu doğrulamalarını istemiştir. Diğerleri de istismarın ne zaman gerçekleştiğine dair ipucu oluşturması açısından yerler veya fotoğraflar hakkındaki duygularına güvenmiştir. “11 yaşımdayken büyük bir eve taşınmıştık ve sınırim her şey o zaman başladı, çünkü eski eve dair hiçbir şey hatırlamıyorum.” Mağdurlar bedensel anıları veya fiziki hisleri çoğunlukla temel anılar veya bilgi-

nin yokluğu durumunda yaşamışlardır. Kitty istismarı ile ilgili konuştuğu anlarda yoğun pelvis acısı çekmiştir. “Birisini saldırıya uğramaktan konuşuyorken ben bütün ağrımı midemde ve kadın tarafımda hissedirim” demiştir. Diğerleri, cinsel istismardan bahsederken bulantı, titreme ve tepkisizlik geçirmişlerdir. Sezgiler de istismara uğramış olduğuna dair mağduru haberdar etmiştir. Örneklem, sezginin, anlık farkındalık veya önsezi şeklinde, içgörü anında haberdar olmak için güçlü bir kaynak olduğunu ancak çabuk bir şekilde kuşkuya dönüştüğünü anlatmışlardır. Tümünün içinde duygular veya hisler en güvenilir kanıtlar olarak görülmüştür (özellikle de diğer bilgi şekilleriyle desteklenmediyse). Korku, derin üzüntü ve utanç gibi duyguların yoğunluğuna rağmen, incelemedeki kadınlar cinsel istismar kanıtı olarak duygularına ve hislerine güvenmektense “deli” olduklarına inanmaya daha meyilli oldukları görülmüştür. “Tüm bu duyguları ve belirtileri yaşıyorum ama belki annem beni kafa aşağı düşürdüğü için veya beni komik giydirdiği için...” demişlerdir.

Ezici duyguları yönetilebilen parçalara ayırmak hisleri farklı bölümlere ayırmak veya onları bilişlerden, hislerden, davranışlardan veya sezgilerden ayırmak kompleks bir süreçtir. Anıların kaybolduğu ve bilmenin ikileme düştüğü yollardan birisi ayırmadır. Katılımcılar üç çeşit ayırma gerçekleştirmişlerdir. Bunlar: Bağlantısızlaştırma, ezici duyguları ayırma, ve bilişsel işlevleri ayırmadır. Örneklem farkındalığı değiştirme sürecini anlatmak için tipik şekilde ayrıştırmak kelimesi yerine, günlük bağlantısızlaştırma terimini kullanmışlardır. Bağlantısızlaştırma, duygulardan kaçınma için kullanılsa da, aynı zamanda ayırma için bir geçiş oluşturmuştur. Ezici duyguları ayırma, ezici veya apayrı duygusal durumlar daha kolay idare edilebilsin diye bölümlere ayrılırken gerçekleşmiştir. Sürecin bir ucunda kişinin en hassas özelliklerini gizleyen yanılsamalar ve maskeler vardır. Örneklem, ayrıca kendilerine ait yeni bölümler de geliştirmişlerdir. Daha sabit ayrımlar, belli miktarda amnezi veya davranış bozukluğu, el becerisi uyumu bozukluğu, öz algı bozukluğu veya ayrıştırmaya bozukluğunun zaman karakteristiği olarak kategorize edilmiştir (Braun, 1986).

“Kurtulduğumu gerçekten düşündüğümden emin değilim... uzaklaşmak ve kendimi orada yatakta uzanırken görmek, yüzümü görebiliyorum, başı biraz dönük, gözleri kapalı duran küçük kıızı görebiliyorum, ter ve bir şeyler daha, bilirsiniz. O, onun başı ıslak, ben sanırım o ben olmalıy”.

Duygusal durumları ayırmanın yanı sıra, örneklem eylemler, duygular, düşünceler, tensel hisler ve önseziler gibi bilişsel işlevleri Braun'un (1988), ayrıştırma modeli olan BASK(davranış, heyecan, his, bilgi)ile uyumlu olarak ayırtmışlardır. Kitty, vücudundan dışarı sürüklenerek çıkmayı öğrenmiştir. "kendimi çığlık atarken görebiliyordum, ama duyamıyordum". O "aslında donup kalmıştı ve hiçbir şey yapamıyordu. O zaman niye bir şey yapamadığımı merak ediyorum. Niye hareket edemiyordum?" demiştir.

Umutsuzluk, güçsüzlük, ve kontrol eksikliğini yönetme bir diğer boyuttur. Duyguları tarafından ezilmekten kaçınmak için geliştirmenin yanı sıra katılımcılar istismarları ışığında umutsuzluğu yönetmek için yöntemler geliştirmişlerdir. Umutsuzluk, güçsüzlük, ve kontrol eksikliğini yönetmek için hayatta kalma ve baş etme yöntemlerinden 6 kategori kullanılmıştır. Bunlar: Direnme yöntemleri oluşturmak, kontrol yanılması yaratacak şekilde istismarı yeniden tanımlamak, travmaya galip gelmeye çalışmak, istismar dışında hayatın diğer alanlarını da kontrol etmeye çalışmak, diğerlerinden gelecek onay veya kanıt arama ve gücü reddetmektir.

Örneklemin güçsüzlüklerini yönetme şekillerinden birisi karşı gelmek veya direnmektir. Meghan yemeyi reddetmiştir. Kitty, direnişinden şöyle bahsetmiştir. "Bu lanet (...) tacizciler beni elde edemeyecekler. Ben kendimi öldürmeyeceğim. İşte o zaman onlar kazanır". Bazıları kontrol yanılması yaratacak şekilde istismarı yeniden tanımlamışlardır. Meghan, istismarını kontrol edebileceğine inanmıştır. "Eğer bir şekilde yeterince iyi olursam ve bir şeyleri yeterince doğru yaparsam, annem artık böyle davranmaz". Mağdurlar bazen istismarlarını zihinlerinde yeniden yaşayarak travmaya galip gelmeye çalışmıştır. "Eğer hissedebileceğim bir acı yaratırsam, ve kontrol benim elimde olursa, bu farklıdır. Bu tamamen farklıdır." Diğerleri istismara uğramış insanlara ardım etmeye yönelmiştir. Örneklem, çoğu zaman istismarları dışında hayatın diğer alanlarını da kontrol etmeye çalışmışlardır. Barbara " Bir kurtarıcı" olmuştur. "Beyaz bir ata biniyorum ve kurtarıyorum". meghan "İstismarı kontrol altına alamıyordum, ama ev halkını yönetebilirdim" diye anlatmıştır. Tüm örneklem kendi öz algularından oluşan gerçekliği yönetmek için diğerlerinden gelecek onay veya kanıt aramışlardır. Sadece Liz güce karşı gelmiştir. "Annem gibi olmak istemiyorum. O çok güçlüydü, kendimdeki güçten bile korkuyorum" demiştir.

Hayatta Kalma ve Baş etme Yöntemlerinin Sonuçları

Örneklemin kullandığı yöntemlerin elbet sonuçları olmuştur. Her vakada, bu yöntemler onları duygular tarafından ezilmekten alıkoymuştur ve umutsuzluk, güçsüzlük ve kontrol eksikliğini yönetmelerine yardımcı olmuştur. Yine de onların hayatta kalma ve baş etme yöntemleri başarılı olsa da, bu başarı aynı zamanda maliyetlidir. İki kadın alter kişiliklerin oluşumunu, tek hayatta kalma ve baş etme yöntemi, psikoz veya delirmeye kıyasla mantıklı bir alternatif olarak görmüşlerdir. Yine de ikisi de parçalanmış hayatlar yaşamanın bedelini ödemişlerdir.

Duyguları altında ezilmenin onun için ne ifade ettiği sorulduğunda Meghan, “çığlık çığlığa metal şarkılar söylemek sürekli devam eden ve asla bitmeyen acı ve elem. Bazen hiç bitmeyecekmiş gibi hissettiren depresyon, acı ve keder döngüsünde dönmeye devam şeklinde devam etmiştir. Paradoksal olarak onun yöntemleri psikolojik danışma sürecine aktif bir şekilde başlayana dek ezici duyguları uzak tutmakta başarılı olmuştur. Gömdüğü duygularla karşılaştıkça, pek çok kez onlara yenik düşmüştür.

Örneklemin korkuları, istekleri veya ölme hayalleri vardır. Yine de bugün hepsi hayattadır. Hepsi yaşasa da, tek parça şeklinde kurtulduklarını hissetmemektedirler (Barbara'nın dediği gibi: “hayatta kaldığımdan emin değilim” veya Liz'in dediği gibi “bir parçam öldü”).

Başka bir paradoks umutsuzluk, güçsüzlük ve kontrol eksikliği yönteminin sonuçlarının incelemesi esnasında doğmuştur. Çoğu zaman örneklemin güç veya kontrol uygulama ya yönelik yöntemleri, sonunda mağdurları etkisi altına alarak geri tepmiştir. Çocukluğunda yemek yemeyi reddettiği için doktorunun kahvaltıda kraker ve krem peynir reçetesi yazdığı (yediği tek şey) bir kadın yetişkinliğinde tekrar tekrar ve bazen mecburen bu yiyeceklere döndüğünü fark etmiştir.

Çoğu kez örneklem ancak hayatta kaldıkları, acı duydukları, bitkin ve bitap hissettikleri, yorumunu yapmışlardır. Yine de hayatta kalma ve baş etme örneklemin en iyi yaptığı şeydir. Liz “hayatta kalma ve baş etme isteğim güçlü, fark ettiğimden çok daha güçlü” diye belirtmiştir. Yardımcı katılımcı araştırmacılar arasında geçen bir konuşmada Meghan kızgın bir şekilde “hayatta kalmayı istemiyorum. Yaşamak istiyorum. Biraz güzel vakit geçirmek istiyorum. Mutlu olmak istiyorum ve bu şu an olan şey hiç değil” demiştir. Liz' de cevap vermiştir. “Önce hayatta kalmak zorundasın. Bunun üstesinden gelmek zorundasın ve gelmek istediğim nokta şu, bu olaylardan tekrar kurtulmayı, hayatta kalmayı başarıyorum”.

Katılımcıların her biri Meghan'ın duygularını tekrar etmiştir. 4'ü sadece hayatta kalmanın ötesine geçerek iyileşme, bütünlük ve güçlenmeye yönelik çabalarıyla alkol ve uyuşturucudan kurtulmayı başarmıştır. Paula devam etmiştir. "Bunun her şeye değer olduğunu yeni fark etmeye başladım. Çizimlerim daha ayrıntılı, daha büyük, daha fazla orta ölçek kullanıyorum, ve daha ayrıntılılar" demiştir. Velvia, güçlenme kelimesini hayatta kalmanın ötesine geçen bir süreci ifade etmek için kullanmıştır. Ama ya şunları yazmıştır:

"Bugün diğer ben ile iletişime geçtim. O çok güçlü, kendinden çok emin, çok kuvvetli, çok gerçek, çok canlı. Onu hissettiğimde düşünmüş olduğum gibi ölmedim. Onun yerine, iç gücüm ve bütünlüğümün kayıp parçası ile iletişime geçtim" demiştir.

Mağdurların yaşadıkları ve savaşmaya devam ettikleri acı, hüznün ve korku çok gerçek, ve iyileşme süreci uzun ve yorucudur. Buna rağmen, araştırma boyunca, örneklem umut göstermişlerdir. Korku ve acıya rağmen Kitty şunu demiştir. "Hayata dair umudum var. Çok az gün ışığı geliyor. Yukarıda ruhuma girip onu iyileştiren bir cennet var".

Tartışma (Sadece belirli kısımları alınmıştır)

Psikolojik danışma literatürü, çocukluktaki cinsel istismarın belirli sonuçlarının tanımları yönünden zengin olsa da, çocukken cinsel istismara uğramış kadınların gözünden hayatta kalma ve baş etme yöntemlerinin sistematik incelemesi bakımından bu çalışma tektir. Onların şahsi yapılarını yansıttığından emin olmak için örnekleme analitik sürece dahil eden nitel veri analizi 11 örneklemin hayatta kalma ve baş etme yöntemlerine yönelik bir kuramsal model oluşturulmuştur.

Cinsel istismarın egemen olduğu düşünülürse, çocukluk travmasına adaptasyon çok sayıdaki birey için normal gelişim sürecinin bir parçası olarak görülmelidir. Son bulgular bu adaptasyonun yeniden değerlendirilmesine olanak tanıyabilir ve danışanlarla, psikolojik danışmanlarına iyileşmeyi başlatmak için kavramsal bir çerçeve sunabilir.

Özetle; bu gömülü teori çalışması Morrow ve Smith (1995); tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu gömülü teori çalışması çocukluğunda cinsel istismara uğramış 11 kadının yaşayabilme ve çıkabilme stratejileri ile ilgilidir. Yazar 2 tane açık uçlu soru sorar:

"Şuanda benimle bunu paylaştığın için kendini güvende hissedip hissetmediğini söyle? Sence cinsel istismara uğradığında ne oldu?"

“Hayatına devam etmenin temel yolu nedir?”

Bire bir görüşmelerle temel bilgiler toplanır. Sonra grup görüşmelerine odaklanır. Araştırmacıların biri tarafından katımlı gözlemler yapılır. Araştırmacı önce bilgi kategorilerini formlandırır ve görsel bir model için ilgili bilgiler oluşturulur.

Modelin merkezindeki ana olgu etrafında model oluşturulur. Korkunun kökeninde/altında güçsüz ve yardımsız kalındığında oluşan tehdit ve tehlikeli hislerden oluşan ana olgu vardır. Bu olaya sebep olan faktörler cinsel istismarın farklı türleri ve kültürel normlardır. Bireylerin bu duygularla başa çıkmada ve yardımsız, güçsüz ve kontrolsüzlükleri ile baş edebilmede iki strateji kullanılır.

Bu stratejiler faili özellikteki yapı içerisinde sansasyonla ve aile faktörü, mağdurların yaşları veya mükafat gibi daha geniş durumlarda uygulanır. Bu stratejiler sonuçsuz kalmaz. Kadınlar hayatta kalabilme, başa çıkabilme ve iyileşme ve umuttan bahsederler. Araştırma/konu cinsel istismar üzerine edebi teorik bir modelle ilişkilendirilerek sona erer. Çocukluk cinsel istismarıyla başa çıkıp hayatta kalma teori/modeli denen görsel bir modelde kategorilerini sunmuşlardır.

Araştırmacıların her ikisi de yetkin araştırmacılarından ayrılır ve uzmanlığını makaleler yazarak psikolojik danışmanlık ve psikolojiye taşır. Onlar teorilerine görsel bir model sunarlar. Bu teori kadınların, kontrolsüzlük, güçsüzlük, savunmasız, tehlike ve tehdit duygularının üzerine davranışlarını açıklar. Araştırmacılar, işbirliği (katılım), verileri kesinleştirme-geçerliliğini artırma gibi özenli yöntemleri analizlerini-bulgularını doğrulamak için kullanırlar. Bu makalede ayrıca okurlarını proje boyunca almış oldukları notlar aracılığıyla ve bilgi kategorilerini kodladıkları detaylı bir bölümde gömülü teori ile ilgili eğitimler (Akt.Creswell, 2007, s.90-91; 285-309).

Kaynakça

Baş,T.,Akturan,U.(2013). Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş.,Çakmak, E.,Akgün, Ö.,Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2010). Bilim Araştırma Yöntemleri. Ankara : Pegem A Yayıncılık.

Corbin, J., Strauss , A. (1990). Stuttgart Sosyoloji Dergisi No:19, Sayı: 6, F. Enke Yayınevi.

Corbin, J., Strauss, A.(1998). Basics Of Qualitative Research: Techniques And Procedures For Developing Grounded Theory. London: Sage Publications.

Creswell, J. W. (2007).Qualitative İnquiry Research Design: Choosing Among Five Approaches. Second Edt. America.

Çatlıoğlu,H.(2010). “Matematik Öğretmen Adaylarıyla Bağlamsal Öğrenme ve Öğretme Deneyimlerinin Değerlendirilmesi”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Glesne, C. (2013). Nitel Araştırmaya Giriş. Ankara : Anı Yayıncılık.

Heppner,P. P,Wampold B.E,Kivlighan D.M.(2008). Psikolojik Danışmada Araştırma Yöntemleri. Ankara: Mentis Yayıncılık.

Kuş, E. (2006). Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Veri Analizi, Örnek Program Nvivo İle Gösterimler. Ankara: Anı Yayıncılık.

Onat, O.(2011). “Genç Yetişkinlerin Ahlaki Kimliklerinin İncelenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma”. Yayınlanmış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Punch, K.F. (2011). Sosyal Araştırmalara Giriş. Nicel ve Nitel Yaklaşımlar. (Z.Etöz,Çev.ed.).Ankara: Siyasal Kitabevi.

Thomas,G. ,James,D. (2006). “Some Questions About Theory. Grounded And Discovery. British Educational Research. No: 32,Sayı: 6.

Yıldırım,A.,Şimşek, H. (2011).Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.